

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

De bescherming van archeologisch erfgoed

Evaluatie van de beschermingsbesluiten

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

De bescherming van archeologisch erfgoed
Evaluatie van de beschermingsbesluiten

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 109

AUTEURS

Katrien Cousserier en Raf Ribbens

JAAR VAN UITGAVE

2019

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Tumuli van Grimde (Tienen),
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678
D/2019/3241/003

////////////////////////////////////

DE BESCHERMING
VAN
ARCHEOLOGISCH
ERFGOED

Evaluatie van de beschermingsbesluiten

////////////////////////////////////

KATRIEN COUSSERIER EN RAF RIBBENS

INHOUD

1	ALGEMEEN OVERZICHT: METHODOLOGIE EN RESULTATEN	5
1.1	INLEIDING.....	5
1.2	WERKWIJZE	5
1.3	WETTELIJK KADER	6
1.4	BESCHERMINGSSTATUTEN.....	8
1.4.1	EEN JURIDISCH CORRECT BESCHERMINGSSTATUUT?	8
1.4.2	EEN GESCHIKT BESCHERMINGSSTATUUT?	9
1.4.3	DE GEGEVENS UIT DE SCREENING VAN DE BESCHERMINGSBESLUITEN	11
1.5	RELEVANTE GENERIEKE ERFDIENSTBAARHEDEN EN DE RECHTSGEVOLGEN VAN DE BESCHERMING	15
1.6	INTENTIE VAN DE BESCHERMING	16
1.6.1	INTENTIE VAN DE WETGEVENDE INSTRUMENTEN.....	16
1.6.2	INTERPRETATIE VAN DE INTENTIE IN DE BESLUITEN	17
1.6.3	INTENTIE BEREIKT?	21
1.7	TYOLOGIE VAN DE BESCHERMDE GOEDEREN	26
1.8	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	29
1.8.1	CONCLUSIES OVER HET GEVOERDE BELEID	29
1.8.2	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN OVER DE BESCHERMINGSBESLUITEN	30
1.8.3	ALGEMENE BEDENKINGEN EN AANBEVELINGEN	33
2	AARDEN MONUMENTEN EN MONUMENTEN ZONDER BOVENGRONDS BOUWKUNDIG RELICT.....	35
2.1	AARDEN MONUMENTEN	35
2.1.1	ALGEMEEN	35
2.1.2	HET WETTELIJK KADER.....	35
2.1.3	HET GEBRUIKTE BESCHERMINGSSTATUUT	36
2.1.4	ERFDIENSTBAARHEDEN EN RECHTSGEVOLGEN VAN DE BESCHERMINGEN	36
2.1.5	INTENTIE	38
2.1.6	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	42
2.1.7	AANBEVELINGEN.....	45
2.2	BESCHERMDE MONUMENTEN ZONDER BOVENGRONDS BOUWKUNDIG RELICT.....	45
2.2.1	ALGEMEEN	45
2.2.2	BESCHERMINGSSTATUUT	45
2.2.3	ERFDIENSTBAARHEDEN	45
2.2.4	INTENTIE VAN DE BESCHERMING	46
2.2.5	CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN.....	48
2.3	GERAADPLEEGDE BRONNEN.....	48
3	BIJLAGE 1.....	49
4	BIJLAGE 2.....	51

1 ALGEMEEN OVERZICHT: METHODOLOGIE EN RESULTATEN

1.1 INLEIDING

Dit rapport kadert in de studie naar de doelmatigheid van het beschermingsinstrumentarium voor onroerend erfgoed in Vlaanderen, een onderzoek waarvan het eerste luik de reconstructie van de geschiedenis van het beschermen van 1931 tot 2016 behelsde. De resultaten van dit deel van het onderzoek werden gebundeld in het onderzoeksrapport “De Clercq L. (red.) 2017: *Doelmatigheidsanalyse van het beschermingsinstrumentarium. Fase 1: de geschiedenis van het beschermen 1931-2016.*”¹ en vormen een leidraad om individuele beschermingsbesluiten te kaderen en te analyseren.

De evaluatie van de beschermingsbesluiten in thematische deelpakketten, ‘gevels en bedaking’, ‘archeologische sites’ en ‘bouwkundige gehelen’, vormt een tweede fase in de studie naar de doelmatigheid van het beschermingsinstrumentarium. Dit rapport behandelt het pakket ‘archeologische sites’.

Wat we verstaan onder ‘archeologische sites’ is decretaal bepaald in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Een archeologische site is “een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde” (art. 2.1, 10°). Het begrip ‘archeologisch artefact’ is gedefinieerd als “een roerend goed dat van algemeen belang is wegens de archeologische erfgoedwaarde” (art. 2.1, 5°). Een onroerend goed heeft archeologische waarde als het betekenisvol kan bijdragen tot de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de omgeving, door de daar aanwezige overblijfselen, voorwerpen of sporen van de mens en zijn omgeving te behouden of ze met archeologische en natuurwetenschappelijke methoden te onderzoeken (cf. definitie in de inventarismethodologie²).

Heel wat erfgoed is echter niet uitsluitend te definiëren als ‘archeologisch’, maar bevindt zich op het raakvlak van archeologie, bouwkundig erfgoed en cultuurhistorische landschappen. Voorbeelden hiervan zijn castrale mottes en tumuli (aarden monumenten) die archeologische sites zijn, maar evengoed monumenten vormen en vaak beeldbepalend zijn in, of deel uitmaken van een cultuurhistorisch landschap (zie 1.4.1, definities).

Dit document bevat twee delen. Het eerste deel beschrijft de gehanteerde methodologie, de opbouw van de inventaris, algemene conclusies en een aantal markante bevindingen met betrekking tot deze dataset (zie 1.2 Werkwijze). In het tweede deel wordt dieper ingegaan op enkele ‘subsets’, met name enerzijds het bovengronds erfgoed, de aarden monumenten, en anderzijds de beschermde monumenten met enkel ondergrondse structuren.

1.2 WERKWIJZE

De lijst van beschermingen van archeologische sites werd in juli 2017 samengesteld op basis van de inventaris onroerend erfgoed³. De aanduidingsobjecten⁴ in de inventaris zijn voorzien van thesaurustermen, waardoor opzoeken mogelijk worden.

De bevraging van de inventaris gebeurde op basis van verschillende criteria:

¹ Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 65, <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/65/OAOE065-001.pdf>

² <https://www.onroenderfgoed.be/nl/bescherming/vastgestelde-inventarissen>

³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be>

⁴ Aanduidingsobjecten vormen de juridische ‘silo’ van de inventaris onroerend erfgoed. Erfgoedobjecten vormen de inhoudelijke ‘silo’.

- **Statuut** = beschermde archeologische site;
- **Waarde** = archeologische waarde. Ook voordat deze waarde opgenomen werd als decretale waarde in het onroerenderfgoeddecreet om erfgoed te beschermen, kwam ze al voor in beschermingsbesluiten (als *in casu*-waarde in de databank opgenomen);
- **Typologie**⁵ = archeologische depots, archeologische indicaties, archeologische objecten, archeologische sporen en uitgravingen, tumuli, mottekastelen, motteheuvels, cultusplaatsen.
- **Trefwoord**⁶ = archeologie, archeologisch, ondergrond(s).⁷

Dit leidde tot een lijst van 188 aanduidingsobjecten die werden gescreend. Hiervoor werd een Acces-databank opgebouwd die toeliet om de resultaten op te lijsten en te vergelijken. Bijlage 1 geeft een overzicht van alle velden in deze databank. Voor gedetailleerde informatie m.b.t. individuele beschermingen wordt verwezen naar de gegevens in deze databank.

De screening had als voornaamste doel de vergelijking mogelijk te maken tussen de doelstellingen van de toenmalige beschermingsbesluiten en de huidige toestand van de onroerende goederen. Zo kan nagegaan worden of deze beschermingsstatuten, in al hun diversiteit, effectief zijn en efficiënt worden toegepast. Uit deze vergelijking worden aanbevelingen geconcludeerd, enerzijds met betrekking tot eventuele aanpassingen van individuele besluiten, anderzijds in de optiek van de realisatie van een efficiënter beschermingsbeleid voor archeologische sites.

Hierbij werden het beschermingsstatuut en de finaliteit van de individuele beschermingen onderzocht, met de volgende vraagstellingen: Onder welk statuut werd archeologisch erfgoed beschermd? Wat zijn de gevolgen van dat statuut? Streefde men met de bescherming een *in situ*, *ex situ* of gecombineerd behoud na? Wordt deze finaliteit bereikt?

De oorzaken van het al dan niet bereiken van de finaliteit of intentie van de bescherming, zijn in kaart gebracht door na te gaan hoeveel menselijke ingrepen/aantastingen het onroerend goed sinds de bescherming ondergingen, en of deze ingrepen archeologisch geremedieerd werden. Zo ontstond een algemeen beeld van de huidige bewaringstoestand van de beschermde archeologische sites. Met meer 'sluimerende' destructieve processen zoals erosie werd geen rekening gehouden. Ten dele kan een dergelijke potentiële impact wel afgeleid worden uit de databank. Zo zijn het huidige landgebruik en de vegetatie op de sites, voor zover mogelijk wel opgenomen.

1.3 WETTELIJK KADER

Tot het Archeologiedecreet van 1993 konden archeologische sites niet als archeologische zones, archeologische monumenten of archeologische sites beschermd worden. Men zette andere wetgeving in om het behoud van sites te garanderen. Verschillende archeologische sites werden bovendien beschermd via meerdere statuten uit verschillende wettelijke kaders. Zo zijn de tumuli van Tienen beschermd als monument volgens de Monumentenwet (1978), als cultuurhistorisch landschap (1978) volgens de Wet van 1931 en in 2012 als archeologische site volgens het Archeologiedecreet. Voor een uitgebreid overzicht en historiek van het wettelijk kader, zie het onderzoeksrapport De Clercq *et al.* 2017.

⁵ Aan beschermingen toegekende thesaurusterminen uit de inventaris onroerend erfgoed.

⁶ Aan beschermingen toegekende trefwoorden uit de inventaris onroerend erfgoed.

⁷ Kerken werden omwille van hun specifieke problematiek buiten beschouwing gelaten.

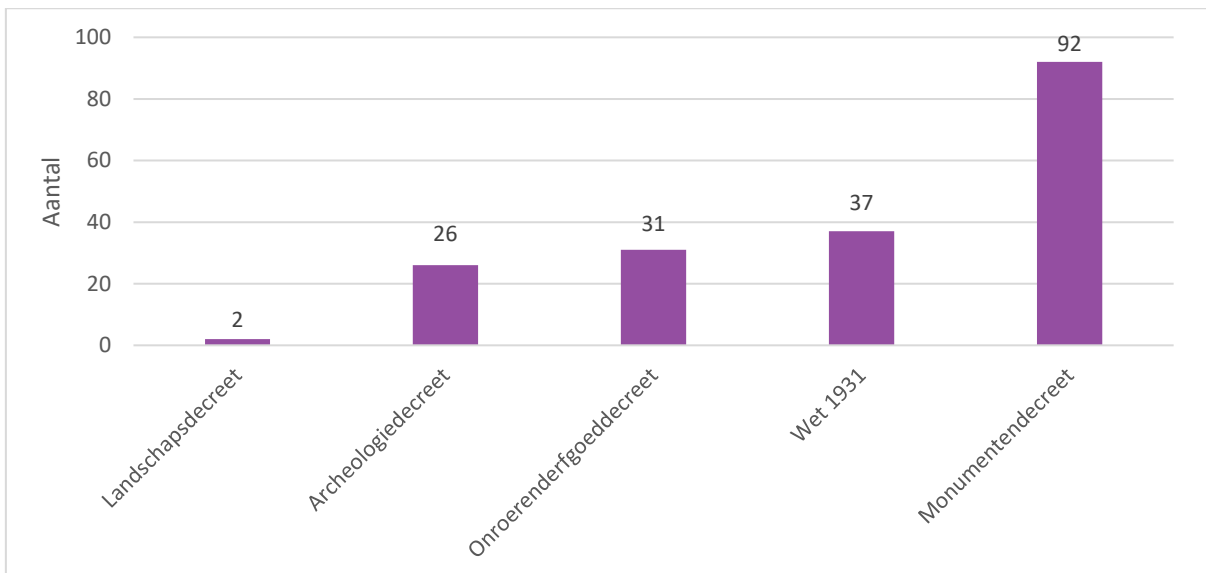

Fig. 1: aantal beschermingen per wettelijk kader.

Figuur 1 geeft weer hoe vaak gebruik werd gemaakt van de verschillende wettelijke kaders om archeologische sites te beschermen. Het Monumentendecreet werd het vaakst ingezet om archeologisch erfgoed te beschermen, nl. 92 keer (49% van de dataset). De Wet van 1931⁸ werd 37 keer ingezet, het Onroerenderfgoeddecreet 31 keer, het Archeologiedecreet 26 keer, het Landschapsdecreet slechts twee keer.

Na 1993, toen het Archeologiedecreet in voege was en er dus een specifiek instrument voor de bescherming van archeologische sites bestond, gebruikte men het Monumentendecreet toch nog 37 keer om archeologisch erfgoed te beschermen (zie fig. 2). De Wet van 1931 (één keer) en het Landschapsdecreet (twee keer) werden samen drie keer gebruikt om archeologisch erfgoed als landschap te beschermen. Bij deze laatste drie beschermingen hoort wel de kanttekening dat archeologie slechts in tweede orde werd meegenomen in de bescherming maar niet aan de basis ligt van de bescherming (voor meer info, zie 1.4.3).

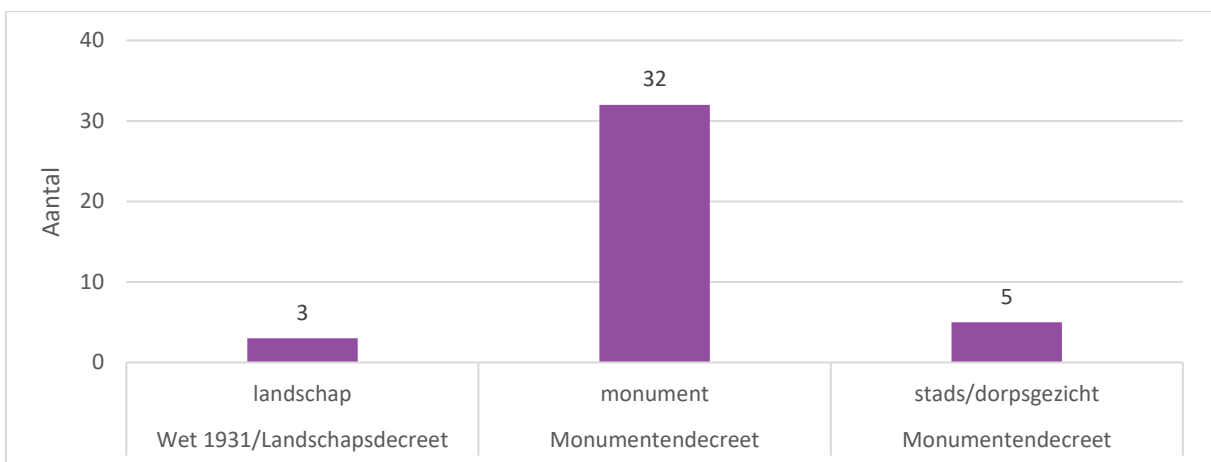

Fig. 2: aantal beschermingen per wettelijk kader, opgedeeld per beschermingsstatuut, na de invoering van het Archeologiedecreet (beschermingen als archeologische zone of site volgens het Archeologiedecreet en Onroerenderfgoeddecreet uitgezonderd).

⁸ 'Wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen', *Belgisch Staatsblad*, 5 september 1931, 5068-5072

1.4 BESCHERMINGSSTATUTEN

1.4.1 Een juridisch correct beschermingsstatuut?

Een, in juridische zin, correct gebruikt beschermingsstatuut, betekent dat het beschermde onroerend goed voldoet aan de gehanteerde definities van de toegepaste wetgeving.

De Wet van 1931 bevatte nog geen definities voor monumenten, landschappen of archeologische sites, maar maakte al wel het onderscheid tussen monumenten (of gebouwen) en landschappen. Een onroerend goed kon dus beschermd worden als monument of als landschap. De latere regelgeving voerde de definities in: monumenten, stads- en dorpsgezichten (Monumentendecreet van 1976); landschappen (Landschapsdecreet van 1996), en archeologische zones en – monumenten (Archeologiedecreet van 1993). Deze definities werden in de loop der jaren bijgestuurd, zie hiervoor De Clercq *et al.* 2017.

Monument

Het Monumentendecreet (1976) definieerde een monument als: *“een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, dat van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde, inbegrepen de zich erin bevindende roerende zaken, onroerend door bestemming”*.

Stads- of dorpsgezicht

Het Monumentendecreet (1976) definieerde een stads-of dorpsgezicht als: *“een groepering van een of meer monumenten en/of onroerende goederen met omgevende bestanddelen, zoals onder meer beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, die omwille van haar artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde van algemeen belang is”*.

Landschap

Het Landschapsdecreet (1996) definieerde een landschap als: *“een begrensde grondoppervlakte met een geringe dichtheid van bebouwing en een onderlinge samenhang, waarvan de verschijningsvorm en de samenhang het resultaat zijn van de natuurlijke processen en van maatschappelijke ontwikkelingen”*.

Archeologische zone en monument

Het Archeologiedecreet (1993) definieerde een archeologisch monument als: *“alle overblijfselen en voorwerpen of enig ander spoor van menselijk bestaan die getuigenis afleggen van tijdperken en beschavingen waarvoor opgravingen of vondsten een betekenisvolle bron van informatie zijn.”*. Een archeologische zone was dan: *“alle gronden die van wetenschappelijk en cultuurhistorisch belang zijn wegens de mogelijk aanwezige archeologische monumenten, met inbegrip van een bufferzone”*.

Bovenstaande definities zorgen t.a.v. van archeologisch erfgoed op het eerste zicht voor weinig problemen, met uitzondering van de definitie van stads- en dorpsgezichten. Dit decreet van 1976 beoogde het beschermen van waardevolle ruimere gehelen, waarbij het belang van het ensemble en niet het individuele monument primeerde. In 1995 werd een tweede luik aan de definitie van stads- of dorpsgezicht toegevoegd zodat ook ondersteunende stads-of dorpsgezichten konden worden beschermd. Het stads- of dorpsgezicht ontleende in dat geval zijn waarde aan het monument waar het rond lag, als een soort buffer (De Clercq *et al.* 2017, 60).

De hier gescreende stads- of dorpsgezichten lijken vooral aan dit tweede luik van de definitie te beantwoorden, hoewel wel een erfgoedwaarde⁹ (vaak de historische) werd toegekend. Het stads- of dorpsgezicht ontleent dus zijn (historische) waarde aan het monument waar het bij hoort. Slechts enkele van de besproken beschermingen dateren echter van na de uitbreiding van de definitie in 1995. Intussen schroefde het Onroerenderfgoeddecreet de definitie van stads-of dorpsgezicht opnieuw terug (zie verder) en is de mogelijkheid van het ondersteunend stads- of dorpsgezicht geschrapt. In de plaats kwam de mogelijkheid om een overgangszone met specifieke voorschriften te voorzien bij elk type bescherming.

Ook het Onroerenderfgoeddecreet ten slotte definieert monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurhistorische landschappen en archeologische sites.

Monument

“een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integraal deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)”.

Stads- of dorpsgezicht

“een geheel van een of meer monumenten of onroerende goederen met omgevende bestanddelen zoals beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde”.

Landschap

“een deel van het grondgebied, zoals dat door de menselijke bevolking wordt waargenomen en waarvan het karakter bepaald wordt door natuurlijke of menselijke factoren en de wisselwerking daartussen”.

Archeologische site

“een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde”.

De verhouding tussen deze verschillende beschermingsstatuten is echter niet expliciet bepaald in het Onroerenderfgoeddecreet: het is dus niet zo dat bij een bepaald ‘soort’ erfgoed (bv. bouwkundig erfgoed) een vast beschermingstype hoort (bv. monument). Een terrein met voornamelijk archeologische waarde kan dus nog steeds als monument beschermd worden als het aan de definitie van monument voldoet (De Clercq *et al.* 2017, 85). 21 items met archeologische waarde opgenomen in de screening werden middels het Onroerenderfgoeddecreet dan ook beschermd als monument (zeventien), stads-of dorpsgezicht (drie) of cultuurhistorisch landschap (één). Aan al deze beschermingen werd de archeologische waarde (samen met andere erfgoedwaarden) toegekend. Het gaat o.a. om mijnkraters uit WO I die beschermd zijn als monument en woningen in vastgestelde archeologische zones, bv. Woning De Croone in Kortrijk (ID 15058¹⁰), gelegen op percelen waarvan het bodemarchief als onverstoord is omschreven.

1.4.2 Een geschikt beschermingsstatuut?

Een juridisch correct beschermingsstatuut betekent niet onmiddellijk ook het meest geschikte beschermingsstatuut. Het ‘meest geschikte beschermingsstatuut’ kan op verschillende manieren

⁹ Erfgoedwaarden werden opgesomd in het Monumentendecreet.

¹⁰ ID-nummers zijn de unieke nummers die de aanduidingsobjecten hebben in de inventaris onroerend erfgoed.

geïnterpreteerd worden. Het uitgangspunt is “de beste manier om het erfgoed te bewaren”. Wat niet in rekening werd gebracht is bijvoorbeeld onder welk beschermingsstatuut de eigenaar van een beschermd goed de hoogste premie krijgt.

Het geschikte beschermingsstatuut voor archeologisch erfgoed hangt nauw samen met de aard van de site, met de rechtsgevolgen per statuut (cf. infra) en de doelstelling van de bescherming. Verschillende types van erfgoed of sites kunnen baat hebben bij een verschillend beheer, een andere aanpak of andere rechtsgevolgen. Bouwkundige monumenten met een oudere voorganger (bijvoorbeeld Domein Egmontkasteel te Zottegem (ID 9406), waar zowel het bovengrondse als de ondergrondse overblijfselen beschermd zijn) vragen andere beheersmaatregelen dan erfgoed waar geen bovengrondse (zichtbare) component aanwezig is (bijvoorbeeld de Meirberg te Hoogstraten (ID 4573), een prehistorische site). Aarden monumenten met zowel een zichtbare, bovengrondse als een (onzichtbare) ondergrondse component kunnen dan weer baat hebben bij een ander beheer dan bijvoorbeeld opgegraven sites (bv. de Romeinse tempel in Tongeren, ID 2385) waar de structuren blootgelegd zijn d.m.v. opgravingen en die aan de oppervlakte zijn blijven liggen na de opgraving.

Het gebruik van verschillende beschermingsstatuten licht een eerste tip van de sluier op van wat men doorheen de tijd een geschikte wijze vond om het erfgoed te behouden. De finaliteit van de verschillende statuten is namelijk niet dezelfde. Zowel monument, landschap als stads- of dorpsgezicht hebben de bedoeling om het erfgoed fysiek en ter plaatse te behouden. Een bescherming als archeologische zone volgens het Archeologiedecreet was echter enkel bedoeld als een tijdelijke bewaring die er vooral op gericht was om - bij bedreiging - onderzoek te garanderen. De finaliteit van deze laatste beschermingen was bijgevolg een ex situ behoud van de erfgoedwaarden, hoewel de beschermingsprocedure die ingeschreven is in deze wetgeving sterk gelijklopend is met de procedure voor een bescherming als monument, en eerder geschikt is voor een definitieve in situ bescherming. In het geval van een bescherming als archeologische site moet een bekrachtigde archeologienota toegevoegd worden bij de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen met ingreep in de bodem of voor het verkavelen van gronden. Deze maatregel voor ex situ behoud is in het Onroerenderfgoeddecreet ingeschreven.

Afhankelijk van wat men wou bereiken met een bescherming koos men dus voor een beschermingsstatuut dat het dichtst aansloot bij de doelstelling. Wou men, vóór de inwerkingtreding van het Onroerenderfgoeddecreet, een tumulus in situ bewaren (fysiek, ter plaatse), dan koos men logischerwijs voor een bescherming als monument of als landschap. De vroegste landschapszorg focuste immers vooral op de bescherming van een object in het landschap, in het bijzonder archeologische elementen. Eén van de oudste beschermde landschappen (1933) is niet toevallig de Tumulus van Middelwinden in Landen (ID 570).¹¹

Een in situ behoud als doelstelling bij de bescherming van archeologische sites is slechts een optie sinds het Onroerenderfgoeddecreet. De beschermingen volgens het Onroerenderfgoeddecreet geven dan ook aan welke maatregelen dienen genomen te worden voor in- of ex situ behoud. De omzetting van archeologische zones via het Archeologiedecreet naar deze via het Onroerenderfgoeddecreet leidt zo mogelijk tot situaties waarin onduidelijkheid en verwarring ontstaan over wat nu net het doel van de bescherming was.

Elk beschermingsstatuut bevat een aantal specifieke rechtsgevolgen. Een aantal andere rechtsgevolgen worden gebruikt bij alle verschillende statuten. De archeologisch relevante rechtsgevolgen per statuut zijn opgenomen in de tabel in bijlage 2. Deze bepalen welke impact het statuut van de bescherming heeft op een beschermd goed.

Vanaf het Monumentendecreet omvat de bescherming van een onroerend goed het hele kadastrale perceel waarop het beschermde goed zich bevindt, inclusief de historische fundamenten, tenzij het beschermingsbesluit er expliciet van afwijkt. De opdeling tussen gebouw of monument en de

¹¹ Bovendien was de bevoegde administratie lange tijd beter bekend met deze procedures en kon men premies bekomen.

historische fundamente is artificieel omdat deze verankerd zijn aan elkaar en een historisch geheel vormen (De Clercq *et al.* 2017, 59). In het geval dat de archeologische erfgoedwaarde ook duidelijk aan de basis van de bescherming ligt, kan bij ingrepen op het beschermde goed een archeologisch onderzoek geëist worden als milderende maatregel. Indien het toelatingsplichtige handelingen betreft, gebruikt men de procedure voor archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstelling. Indien het vergunningsplichtige handelingen betreft, wordt gekeken of een archeologienota verplicht is. Indien niet, hanteert men opnieuw de procedure wetenschappelijke vraagstelling. Hier is er duidelijk meer ruimte voor interpretatie. Dit kan voor onduidelijkheid en onzekerheid bij de eigenaars en beheerders van beschermde goederen zorgen.

1.4.3 De gegevens uit de screening van de beschermingsbesluiten

1.4.3.1 Algemene bevindingen

De aantallen beschermingen zoals hier weergegeven zijn tellingen van de beschermde items (aanduidingsobjecten) in de beschermingsdatabank. Een terrein kan echter onder meerdere beschermingsstatuten vallen. Het aantal beschermingen is dus hoger dan het aantal beschermde terreinen. Hiervoor zijn diverse redenen. Zo kan men rond een beschermd monument ook een beschermd dorpszicht afgebakend hebben, waarbij het monument mee in het zicht is opgenomen. Het terrein met het monument is dan twee keer beschermd. Of men heeft gekozen om een beschermd monument ook als archeologische site te beschermen, omwille van bijvoorbeeld de verschillende en aanvullende rechtsgevolgen. Het statuut als monument dient dan om het fysieke behoud van de bovengrondse resten te garanderen, terwijl het statuut van archeologische site meer gericht is op de garantie van een onderzoek van de ondergrondse resten, wanneer die dreigen te worden verstoord. 26 van de beschermde items in het onderzoek kennen meerdere beschermingsstatuten. In de meeste gevallen is dat een dubbele bescherming, in twee gevallen een drievoudige bescherming, en in drie gevallen zelfs een viervoudige (als monument, landschap, archeologische site en stads- of dorpszicht). Het gaat in zowat alle gevallen over aarden monumenten, zoals castrale mottes en tumuli. Verderop in het rapport (vanaf p. 36, Aarden monumenten en ondergrondse monumenten) komt dit verder aan bod.

Uit de screening blijkt dat het tempo van beschermingen van archeologische sites redelijk stabiel is, op een aantal piekjaren na (fig. 3). Die pieken zijn het gevolg van enkele thematisch gegroepeerde beschermingen, en zijn dus van bewuste keuzes om op bepaalde 'soorten' sites in te zetten. Een eerste piek is terug te brengen op de bescherming van een twintigtal stadswoningen in Diest in 1943 (zie verder) en in 1976, 1978, 1979 en 1981 (telkens mottes en tumuli; cf. deel 2, aarden monumenten). Tot slot was er een duidelijke piek in 2017. Deze is niet het gevolg van een thematische benadering, maar eerder van een verhoogde inzet op het beschermen van archeologische sites en het expliciet opnemen van de archeologische waarde als deelaspect van bouwkundige of landschappelijke objecten. Voor 2017 moet ook worden benadrukt dat de dataset is afgesloten in juli, waardoor dit jaar niet volledig vertegenwoordigd is en het uiteindelijke aantal beschermingen van archeologisch waardevolle terreinen nog hoger ligt.

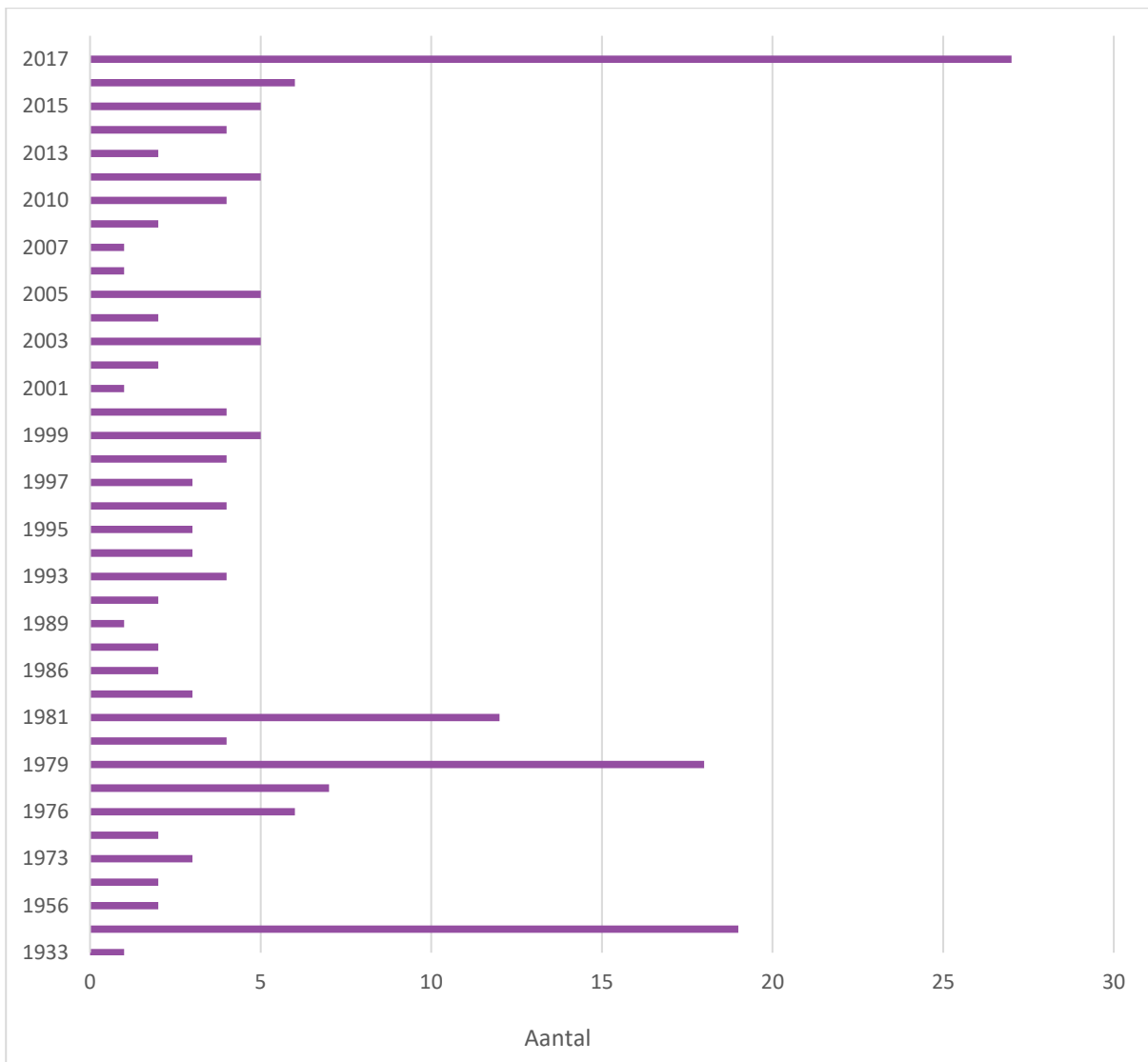

Fig. 3: aantal beschermde objecten uit de dataset per jaar.

Figuur 4 geeft het aantal beschermingen van archeologisch waardevolle terreinen weer per wettelijk kader en beschermingsstatuut. Het valt op dat men het Archeologiedecreet enkel heeft gebruikt om archeologische zones te beschermen, hoewel ook de mogelijkheid bestond tot het beschermen van archeologische monumenten (zie 1.4.1, definities). Dit was een bewuste keuze: voor de bescherming als archeologisch monument moest het absoluut zeker zijn dat er archeologisch erfgoed aanwezig was in de hele perimeter van de bescherming, terwijl voor een archeologische zone de waarschijnlijkheid daarvan volstond. Omdat absolute zekerheid in een archeologische context vaak niet mogelijk is, koos men voor het soepelere concept van de archeologische zone.

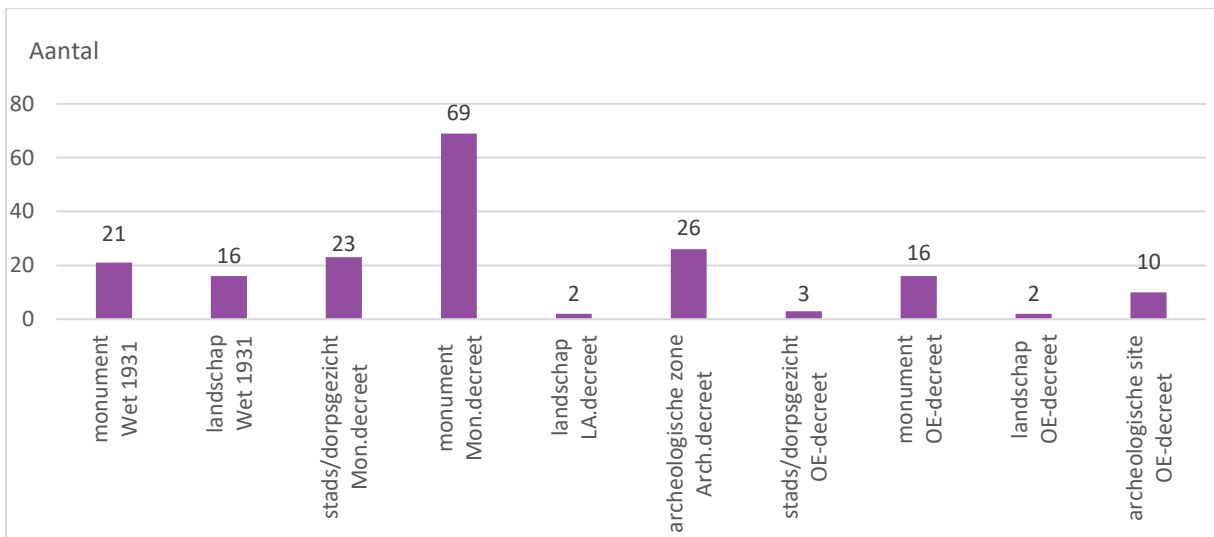

Fig. 4: aantal keer dat een beschermingsstatuut werd gebruikt per wettelijk kader.

1.4.3.2 Vóór de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet

Figuur 5 geeft weer hoe vaak een statuut werd gebruikt om terreinen met archeologische waarde te beschermen vóór de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet.

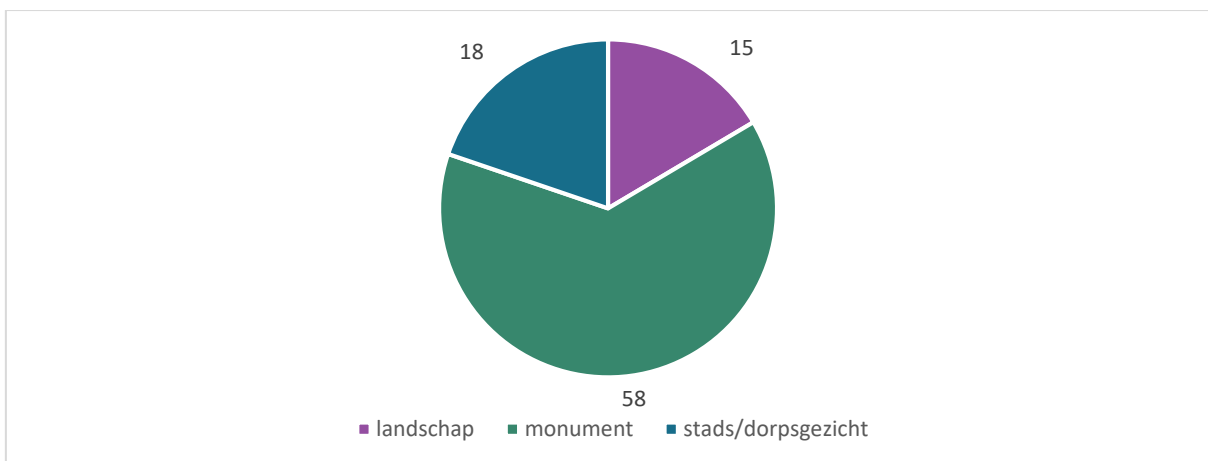

Fig. 5: aantal keer dat een beschermingsstatuut werd gebruikt vóór de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet.

De meerderheid (bijna 64%) van de terreinen met archeologische waarde werd beschermd als monument. Dit is te relateren aan de aard van de beschermde terreinen, namelijk in hoofdzaak tumuli, castrale mottes en stadswoningen; types erfgoed die nauw aansluiten bij het bouwkundig erfgoed. Bovendien is dit statuut tot op vandaag het meest gebruikt om onroerend erfgoed te beschermen. De inventaris onroerend erfgoed bevatte op 14 maart 2018 11.325 beschermingen als monument, en slechts 40 beschermingen als archeologische sites.

1.4.3.3 Na de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet en vóór het Onroerenderfgoeddecreet

Figuur 6 geeft weer hoe vaak een statuut werd gebruikt ná de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet en vóór het Onroerenderfgoeddecreet om archeologisch waardevolle terreinen te beschermen (beschermingen volgens het Onroerenderfgoeddecreet zijn niet meegeteld).

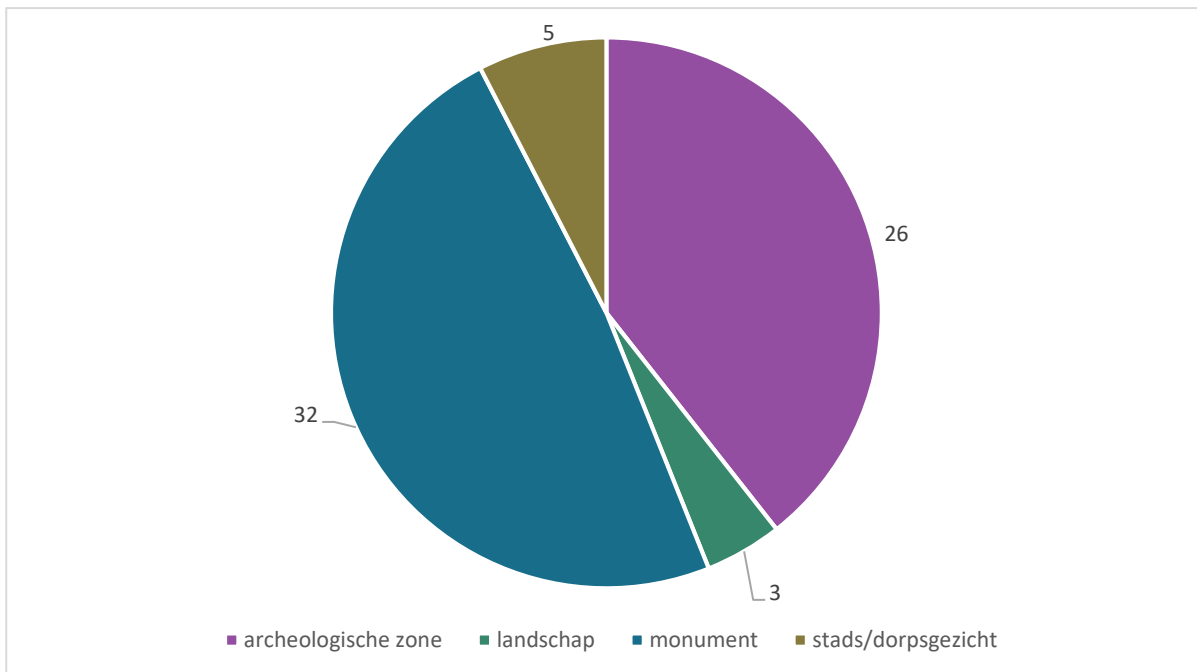

Fig. 6: aantal keer dat een beschermingsstatuut werd gebruikt na de invoering van het Archeologiedecreet, en tot aan de invoering van het Onroerenderfgoeddecreet.

Hierbij valt op dat men in deze periode vooral nog het Monumentendecreet (uit 1976) heeft gebruikt om archeologisch erfgoed als monument (en in mindere mate als stads- of dorpsgezicht) te beschermen. Het gaat meestal om erfgoed dat zich op het raakvlak tussen bouwkundig en archeologisch erfgoed bevindt (bv. een motte te Tongeren, ID 2057), erfgoed waar een bouwkundig relict samengaat met archeologische overblijfselen (bv. kerkhof met ondergrondse funderingen van de Sint-Pieterskerk in Maasmechelen, ID 3378), of waar enkel restanten van een vroeger bouwwerk bewaard zijn (bv. Norbertinessenklooster te Lanaken: archeologische overblijfselen, ID 3225).

Deze vaststelling wordt bevestigd door de datum van de eerste bescherming als archeologische zone conform het Archeologiedecreet. Die kwam er pas in 2005 met de bescherming van de archeologische site 'Chartreuse' in Brugge (ID 10448). Het in dienst nemen van een aantal archeologen bij de bevoegde administratie in 2004 zorgde mee voor deze doorbraak. Na 2004 (en tot aan de invoering van het Onroerenderfgoeddecreet) is dan ook slechts twee keer archeologisch erfgoed als monument, twee keer als stads- of dorpsgezicht en één keer als landschap meer beschermd.

Er werd in dit onderzoek ook nagegaan of de archeologische erfgoedwaarden van de beschermde goederen visueel waarneembaar zijn (fig. 7), of geheel verborgen in de bodem zijn. In ruim 64% van de gevallen blijken de archeologische erfgoedwaarden visueel beleefbaar, vooral bij beschermingen als monument (76%) en stads- of dorpsgezicht (69%). Erfgoedobjecten beschermd als archeologische site daarentegen zijn meestal niet visueel waarneembaar (70%). Daaruit kan voorzichtig worden afgeleid dat de visuele waarneembaarheid meespeelde in de keuze van het beschermingsstatuut. Bij een vergelijking tussen de visuele aanwezigheid en de intentie van de bescherming, blijkt dat vooral beschermingen met als finaliteit een in situ bewaring bovengronds zichtbaar zijn (70% beleefbaar), en dat beschermingen met gecombineerde finaliteit (in en ex situ) vaker niet visueel beleefbaar zijn (66% niet beleefbaar). Hieruit blijkt dat beleefbaarheid en intentie van de bescherming, logischerwijs, een sterk verband kennen. Beschermingen waarvan de intentie onduidelijk is, zijn meestal (66%) visueel aanwezig.

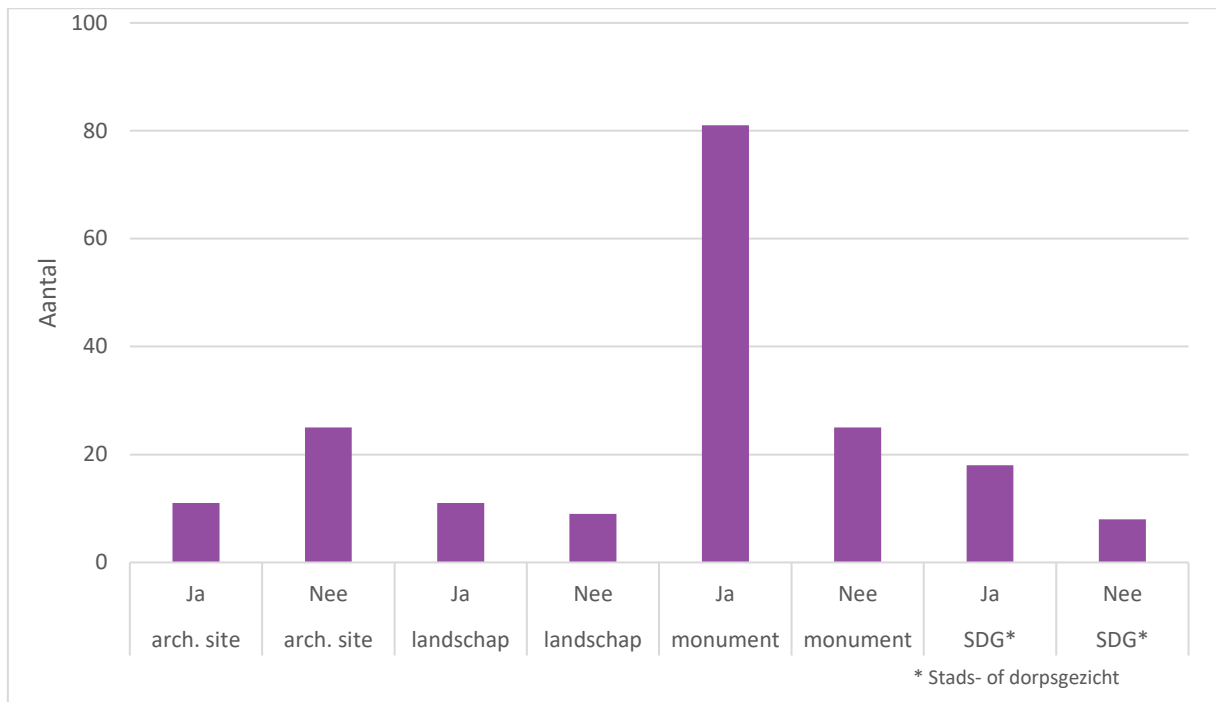

Fig. 7: Aantal keer dat een onroerend goed wel of niet visueel beleefbaar is, per statuut.

1.5 RELEVANTE GENERIEKE ERFDIENSTBAARHEDEN EN DE RECHTSGEVOLGEN VAN DE BESCHERMING

De tabel in bijlage 2 geeft voor elk beschermingsstatuut de generieke rechtsgevolgen weer die van belang kunnen zijn voor archeologische sites¹². Deze rechtsgevolgen of erfdienstbaarheden beperken het vrije gebruik van het onroerend goed door de eigenaar of beheerder en beogen het behoud van de erfgoedwaarden. Daarmee bepalen ze in sterke mate hoe de beheerder dient om te gaan met het beschermde goed, en welke handelingen er al dan niet kunnen, of konden, plaatsvinden doorheen de tijd. Ze bepalen met andere woorden in sterke mate de wijze waarop beschermd archeologisch erfgoed behouden blijft. Deze generieke rechtsgevolgen verschillen per beschermingsstatuut en evolueren bovendien doorheen de tijd. De meest markante veranderingen doen zich voor wanneer volledig nieuwe wetgeving in voege treedt. Bestaande beschermingen krijgen dan plots nieuwe gevolgen, en daarmee andere beperkingen op het gebruik van het goed dan voorheen het geval was. Dat kan gevolgen hebben voor de manier waarop beschermd archeologisch erfgoed beheerd wordt en behouden blijft. Deze kantelpunten waren er voornamelijk bij de overgang van de Wet van 1931 naar het Monumenten- en het Landschapsdecreet (1976, resp. 1996), en bij de overgang van de verschillende deelwetgevingen naar het Onroerenderfgoeddecreet (2015). Naast deze generieke rechtsgevolgen kunnen individuele beschermingsbesluiten bijkomende of vervangende beperkingen bevatten die enkel van toepassing zijn op het beschermde goed in kwestie.

Op basis van deze rechtsgevolgen is een aantal tendensen waar te nemen. De Wet van 1931 voorzag niet in generieke rechtsgevolgen. De rechtsgevolgen zijn enkel bepaald in het individuele beschermingsbesluit en dus per definitie enkel van toepassing op het beschermde goed in kwestie. Met de invoering van het Monumenten-, Landschaps-, en Archeologiedecreet werden generieke rechtsgevolgen bepaald, aangevuld met specifieke bepalingen in de individuele

¹² Rechtsgevolgen die niet van toepassing zijn op archeologisch erfgoed blijven achterwege in het overzicht. Het betreft bv. bepalingen over vervangen van daken, schrijnwerk, beglazing, vangen van dieren, enz.

beschermingsbesluiten. Bij de overgang naar het Onroerendergoeddecreet blijft dit principe behouden, zij het dat een aantal gevolgen gelden voor alle statuten, en er daarnaast per type bescherming afzonderlijke (soms overlappende) bijkomende gevolgen van kracht zijn. De impact die een bescherming heeft op het behoud van de archeologische erfgoedwaarden verhoogt door de toevoeging van deze generieke gevolgen.

De omvang van generieke rechtsgevolgen varieert naargelang het beschermde statuut. Zo is de lijst van erfgoedwaarden voor beschermde archeologische sites veel beperkter dan die voor beschermde monumenten, cultuurhistorische landschappen en stads- en dorpsgezichten. Veel handelingen die bij deze laatste statuten verboden zijn of gebonden aan een toelating, komen niet voor bij de beschermde archeologische sites en zones. Nochtans kunnen verschillende daarvan een positieve bijdrage leveren aan het in situ behoud van archeologisch erfgoed.

Het Landschapsdecreet voegde een extra element aan het beschermingsbesluit toe: de doelstellingen van het toekomstige beheer van het beschermde goed. Het Onroerendergoeddecreet veralgemeent dit concept naar alle erfgoedvormen en voegt er de erfgoedwaarden, en de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken aan toe. Deze extra elementen maken het eenvoudiger om eenduidig te bepalen of een bescherming als monument, (cultuurhistorisch) landschap en stads- of dorpsgezicht (ook) een archeologische finaliteit heeft. Vele historische landschappen of gebouwen bevatten immers archeologische elementen. Het is echter niet steeds duidelijk of de bescherming (mede) tot doel had om deze archeologische elementen te vrijwaren, dan wel of ze enkel het bouwkundige of landschappelijke aspect betreft. De expliciete opname van waarden, kenmerken, elementen en beheersdoelstellingen maakt dit onderscheid wel mogelijk en vormt daardoor een meerwaarde. In dit verband speelt ook de wetgeving op het motiveren van overheidshandelingen een rol: de opname van expliciete motiveringen in de beschermingsbesluiten sinds de jaren 1990 kan meehelpen bij het vaststellen van de reikwijdte van de bescherming in kwestie.

Bij uitbreiding geldt dit ook voor de beschermde archeologische sites zelf. Door de opname van beheersdoelstellingen is duidelijk of een bescherming als archeologische site tot doel heeft om de site te bewaren in situ, ex situ, of een combinatie van beide (zie 1.6). Het statuut van de vroegere beschermde archeologische zones (Archeologiedecreet) hield in eerste instantie een garantie op onderzoek in, en daarnaast – hoogstens – een (tijdelijke) stimulans voor fysiek behoud. De beschermde archeologische sites kunnen naast een onderzoeksfinaliteit echter ook een fysiek behoud tot doel hebben. In de nieuw beschermde sites (Onroerendergoeddecreet) blijkt uit de doelstellingen duidelijk wat de bescherming beoogt. De automatische omzetting van zones naar sites die het Onroerendergoeddecreet doorvoerde, creëert hier echter een probleem: de oudere beschermingen bevatten zelden expliciete doelstellingen, waardoor verwarring ontstaat over de doelstellingen van het beheer.

1.6 INTENTIE VAN DE BESCHERMING

1.6.1 Intentie van de wetgevende instrumenten

De doelstelling die men wilde bereiken met de bescherming van archeologische waardevolle terreinen kan worden opgedeeld in drie categorieën: in situ, ex situ en een combinatie van beide. Bij een in situ behoud streeft men naar het materiële behoud van het fysieke archeologische erfgoed op zijn oorspronkelijke plaats. Ex situ behoud staat voor het behoud van de erfgoedwaarden door ze te onderzoeken voordat ze fysiek verdwijnen. Een combinatie van beide is ook mogelijk: fysiek behoud zo lang dat mogelijk is, en onderzoek wanneer het niet anders meer kan (door onvermijdbare bodemingrepen, bv. in het kader van bouwwerken). De bescherming volgens het Archeologiedecreet (1993) beoogde het verzekeren van preventief archeologisch onderzoek op de site wanneer nodig (op korte of lange termijn). Deze doelstelling tot ex situ behoud van de archeologische erfgoedwaarde is een buitenbeentje in de diverse beschermingsstatuten. Daarbij aanvaardt men dat materieel erfgoed verwijderd wordt van zijn oorspronkelijke locatie of zelfs vernietigd, op voorwaarde dat men het eerst goed onderzoekt. Bij de bescherming van bouwkundig of landschappelijk erfgoed is deze denkwijze als

vloeken in de kerk. Het Onroerenderfgoeddecreet biedt nu ook de mogelijkheid om bij de bescherming als archeologische site ook te kiezen voor een in situ behoud. Op die manier komen de doelstellingen van de verschillende beschermingsstatuten dichterbij elkaar te liggen.

In het wetgevend instrumentarium (1931 – 2015) is een verschuiving van ‘behoud van het uitzicht’ naar ‘behoud van erfgoedwaarden’ te zien, waarbij in het laatste geval behoud van materie en uitzicht nog een grote rol spelen (De Clercq *et al.* 2017, 99). Voor meer details wordt verwezen naar het onderzoeksrapport ‘Doelmatigheidsanalyse van het beschermingsinstrumentarium. Fase 1: de geschiedenis van het beschermen 1931-2016’.

1.6.2 Interpretatie van de intentie in de besluiten

Figuur 8 geeft per intentie of doelstelling het aantal beschermingen weer die we konden concluderen op basis van de besluiten.

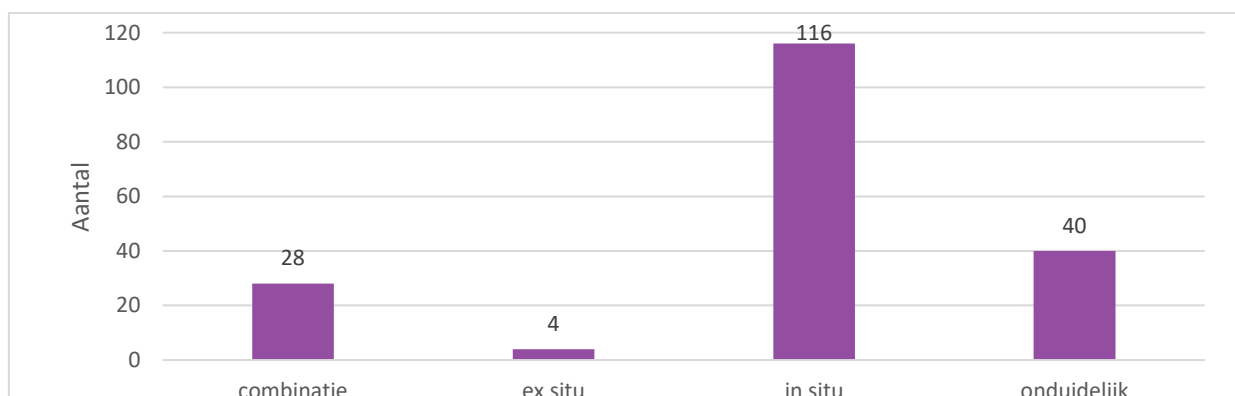

Fig. 8: aantal beschermingen per intentie/doelstelling van de bescherming.

Bij het screenen van de besluiten valt op dat men niet vaak expliciet ingaat op de intentie van een bescherming. De (eventuele) erfdienstbaarheden opgesomd in de besluiten bieden wel een eerste houvast om te achterhalen wat men met de bescherming wou bereiken (fig. 9 en 10). De beschermingsdossiers (inhoudelijke voorbereiding van het beschermingsbesluit) kunnen hier zelf mogelijk ook informatie over bevatten, maar werden gezien het beperkte tijdsbestek voor dit rapport niet nagekeken. Voor oudere beschermingen zijn ze bovendien vaak niet voorhanden.

Wanneer er geen erfdienstbaarheden opgesomd worden in een besluit (dat is vooral het geval bij besluiten volgens het Monumentendecreet), is het aannemelijk dat de intentie van de beschermingen volgens het Monumentendecreet of de Wet van 1931 sowieso in situ is, gelet op de finaliteit van beschermingen in de desbetreffende wetgeving. We registreerden deze gevallen echter als ‘onduidelijk’.

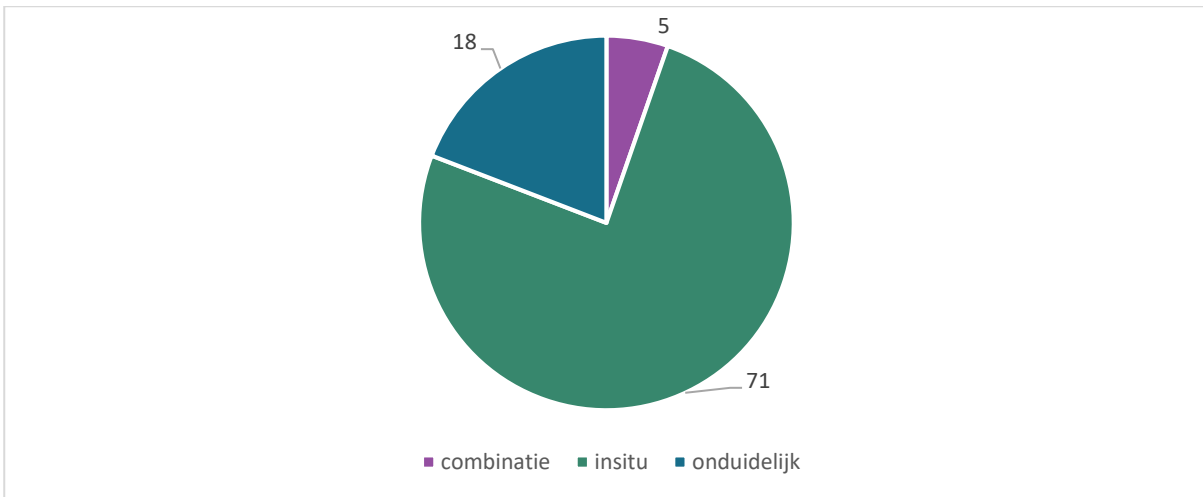

Fig. 9: aantal beschermingen per intentie in de beschermingsbesluiten (Monumentendecreet).

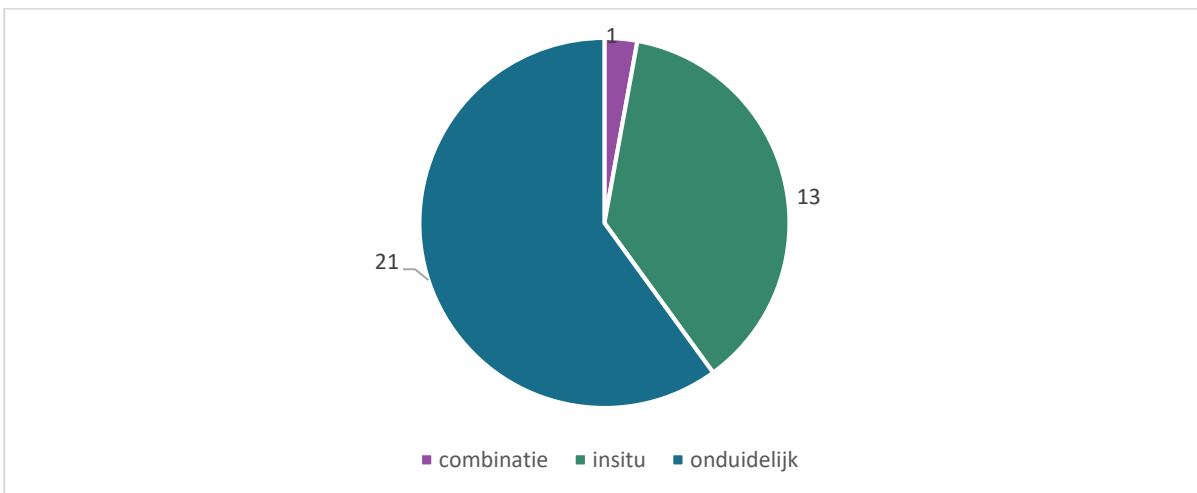

Fig. 10: aantal beschermingen per intentie in de beschermingsbesluiten (Wet van 1931).

De besluiten opgemaakt op basis van het Archeologiedecreet (fig. 11) wijken qua intentie meestal af van de algemene doelstelling van het decreet. Standaard vinden we in de besluiten de formulering “dient behouden te worden als een getuige enerzijds en met het oog op toekomstig onderzoek anderzijds” terug. De combinatie in situ – ex situ wordt op die manier nagestreefd. Dit volgt onder andere uit de situatie dat een archeologische bescherming een bestemming niet onmogelijk kan/mag maken waardoor voor een pragmatische aanpak werd gekozen: in situ zolang het kan, en indien in situ niet meer mogelijk is, moet de site opgegraven worden.

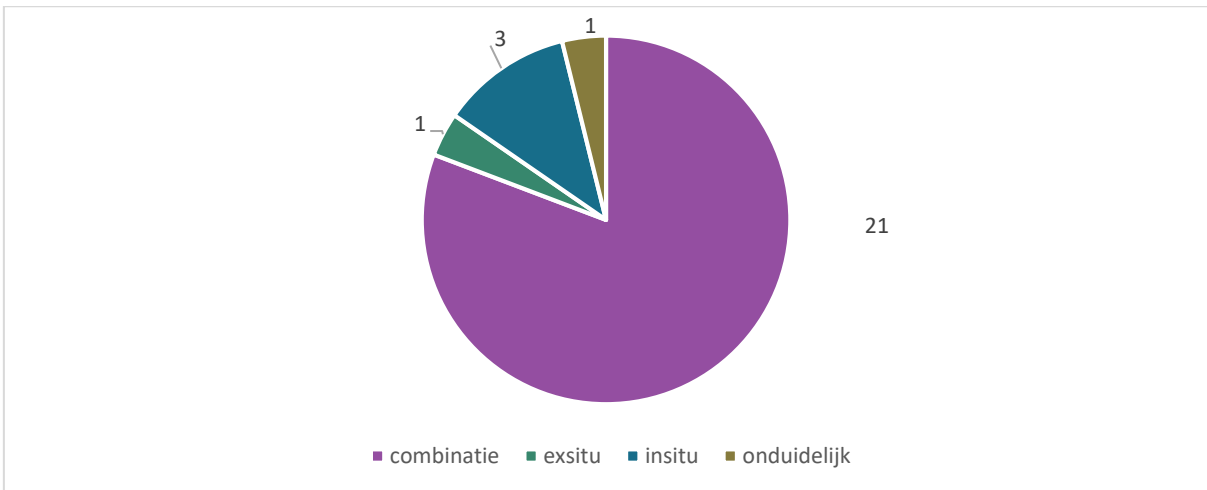

Fig. 11: aantal beschermingen per intentie in de beschermingsbesluiten (Archeologiedecreet).

Dezelfde dualiteit komt terug in de bescherming als archeologische site volgens het Onroerendergoeddecreet (fig. 12). We streven naar in situ behoud zolang het kan. Het in situ behoud is een bewarende maatregel waardoor het kennispotentieel gevrijwaard blijft totdat het met zo weinig mogelijk kennisverlies kan opgegraven worden. In situ behoud is dan een voorlopige fase die leidt tot opgraving. Ex situ wordt als een valabel alternatief voor in situ gezien, zij het dat in situ de voorkeur wegdraagt zo lang dit kan.¹³ Omdat in situ echter duidelijk de voorkeur krijgt, werd dit ook zo in de databank opgenomen en komt de dualiteit niet naar voor in het diagram.

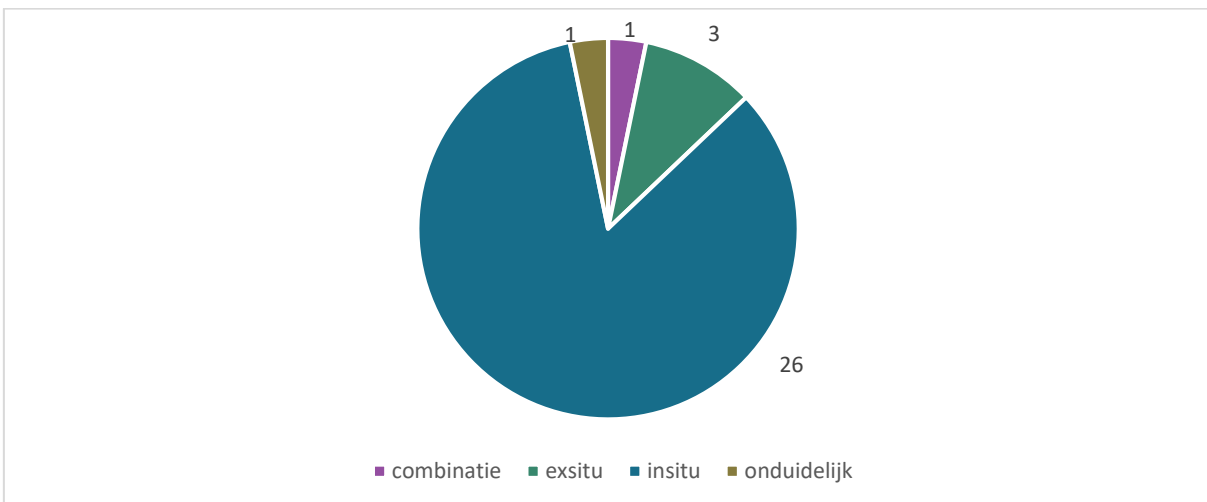

Fig. 12: aantal beschermingen per intentie in de beschermingsbesluiten (Onroerendergoeddecreet).

Eén van de twee beschermingsbesluiten volgens het Landschapsdecreet heeft een onduidelijke intentie, het andere besluit heeft, conform het Landschapsdecreet, de intentie om het erfgoed in situ te behouden (fig. 13).

Figuur 13 geeft hieronder het totale plaatje met de verschillende intenties per wettelijk kader weer:

¹³ Interne nota afdwingbaarheid in situ behoud archeologische beschermingen

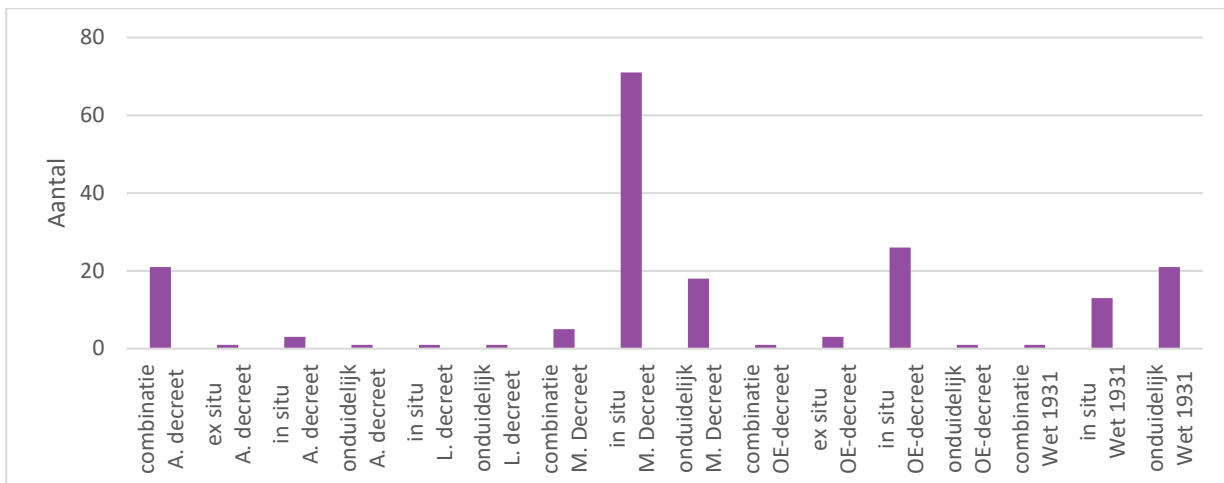

Fig. 13: Aantal beschermingen per intentie in de beschermingsbesluiten (alle wetgevende kaders: A. decreet= Archeologiedecreet; L. decreet = Landschapsdecreet; M. decreet = Monumentendecreet)

Figuur 14 geeft weer hoe vaak welk beschermingsstatuut welke intentie heeft volgens de beschermingsbesluiten.

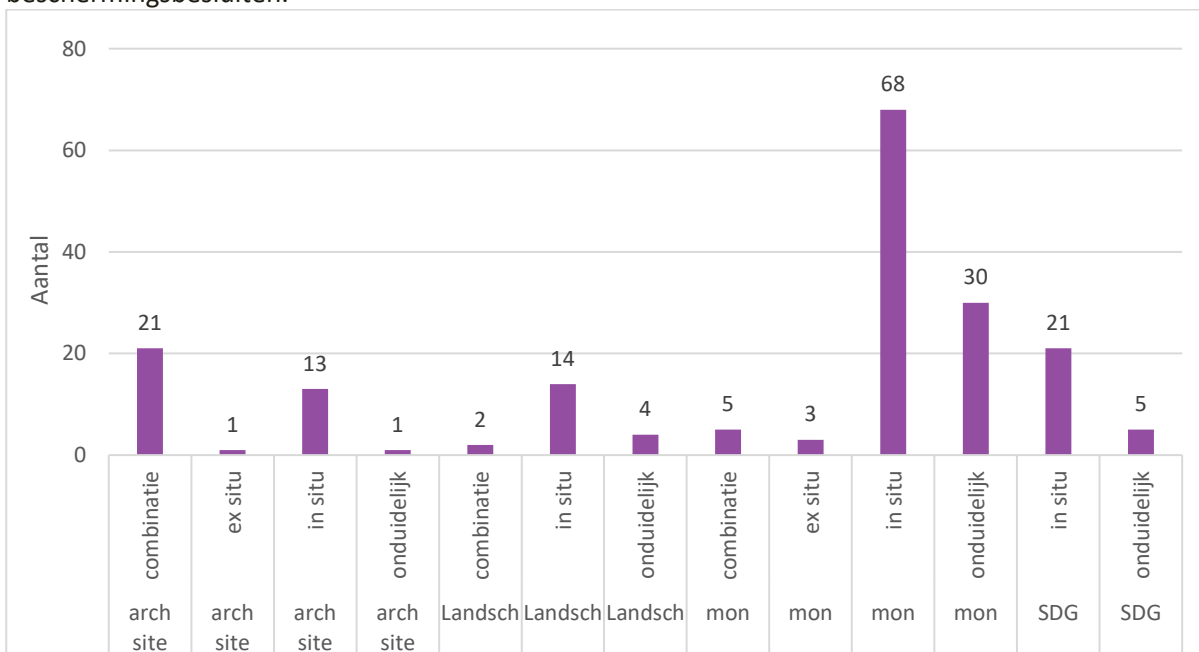

Fig. 14: intentie van de bescherming per beschermingsstatuut (arch site = archeologische site; landsch = landschap; mon = monument; SDG = stads- of dorpsgezicht)

Opvallend is dat men via een wetgeving die diende eigenlijk voor ex situ behoud (het Archeologiedecreet), in de beschermingsbesluiten toch probeerde een in situ behoud, of toch in situ behoud zo lang het kan, te realiseren door deze doelstelling expliciet op te nemen in de beschermingsbesluiten. Eigenlijk zou het aantal ex situ intenties gelijk moeten zijn aan het aantal beschermingen volgens het Archeologiedecreet (dit decreet legt de nadruk op ex situ behoud bij beschermingen).

Het merendeel (drie) van de dossiers met een ex situ finaliteit is dan weer via een bescherming als monument geregeld, wat eigenlijk een instrument is dat streeft naar materieel behoud in situ.

62% van de beschermingen streeft exclusief naar een in situ behoud. Hier is het groot aandeel van de beschermingen als monument niet vreemd aan.

Voor een relatief groot aantal beschermingen (21%) is via de besluiten niet duidelijk wat het uiteindelijke doel is. Wanneer wordt aangenomen dat de intentie van deze beschermingen analoog is

aan de intentie van het wetgevend kader waarbinnen ze zijn opgemaakt, stijgt het aandeel van in situ behoud aanzienlijk (meer bepaald met 39 beschermingsbesluiten).

1.6.3 Intentie bereikt?

Met beschermen wil men ervoor zorgen dat een onroerend goed, in situ of ex situ, bewaard blijft voor toekomstige generaties omdat het een of meerdere erfgoedwaarden heeft. De belangrijkste vraag die bijgevolg rijst, is of het beschermd goed ook effectief behouden is en kan overgedragen worden aan toekomstige generaties.

Om op deze vraag te antwoorden, werden de factoren ‘bebouwing’ en ‘landgebruik’ in kaart gebracht. Deze hebben een invloed op het al dan niet bereiken van de intentie van een bescherming.

Evolutie in de bebouwing

Op basis van luchtfoto’s en het Grootschalig Referentiebestand¹⁴ werd nagekeken of de bebouwing binnen de beschermingsperimeter geëvolueerd was ten opzichte van de bebouwing op het moment van de bescherming. Het spreekt voor zich dat, wanneer er geen plan met aanduiding van de bebouwing en de bescherming bij het beschermingsbesluit gevoegd is, het inschatten van deze evolutie niet nauwkeurig kan gebeuren. In dat geval werd gekeken naar de beschikbare luchtfoto’s die qua datum het dichtst aansloten bij het ogenblik van beschermen.

De keuzemogelijkheden in de databank voorzien om de evolutie in de bebouwing aan te geven zijn: afname, gelijk, lichte toename en sterke toename¹⁵.

Wanneer er een toename van de bebouwing binnen de beschermingsperimeter viel te onderscheiden, werd op basis van het ‘Centraal bestand vergunningen’ (databank met verleende vergunningen voor archeologisch vooronderzoek en opgravingen) en de Centrale Archeologische Inventaris nagegaan of deze ingrepen archeologisch opgevolgd (behoud ex situ) werden.

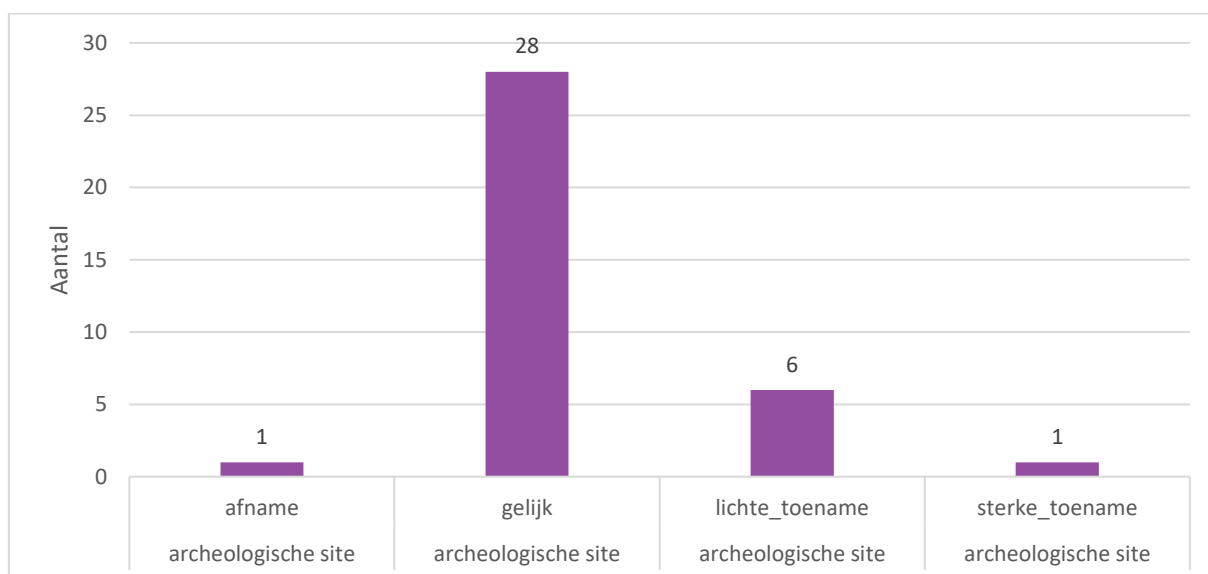

Fig. 15: evolutie van de bebouwing bij archeologische sites.

¹⁴ Het GRB of grootschalig referentiebestand is een databank met grootschalige gegevens zoals gebouwen, percelen, wegen en hun inrichting, waterlopen, spoorbanen en kunstwerken, gekoppeld aan een kaartlaag. Het is vergelijkbaar met een kadasterkaart.

¹⁵ Hierbij zetten we de oppervlakte van de bijkomende bebouwing af ten opzichte van de beschermde oppervlakte.

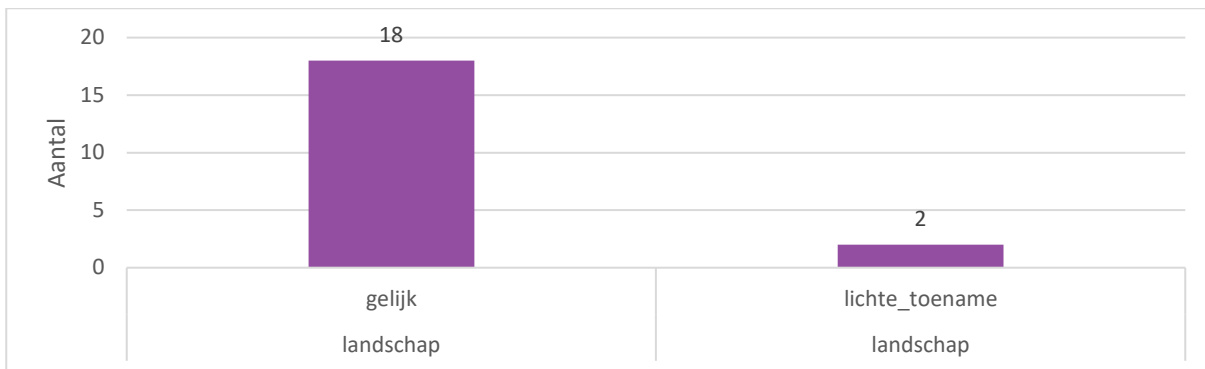

Fig. 16: evolutie van de bebouwing bij landschappen.

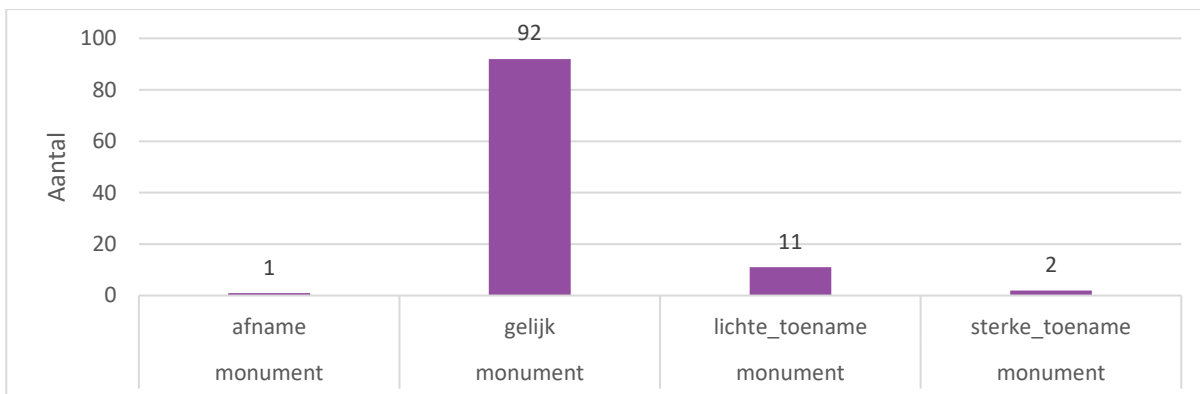

Fig. 17: evolutie van de bebouwing bij monumenten.

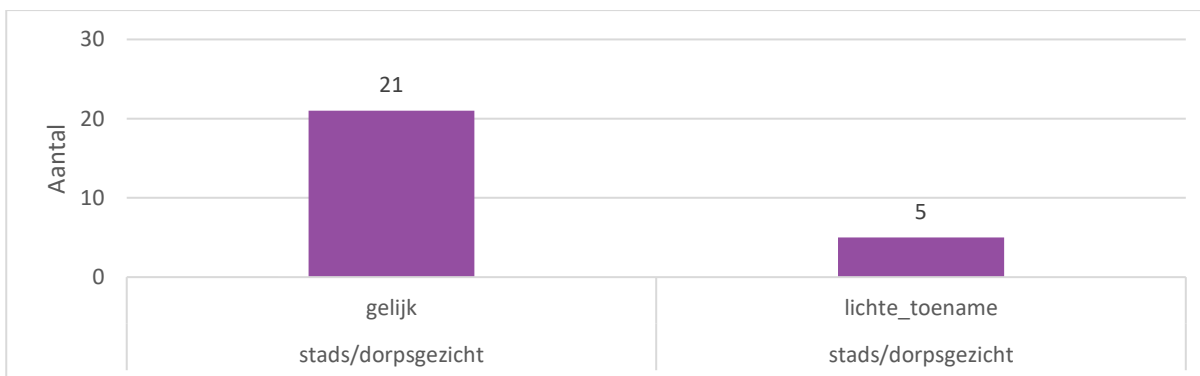

Fig. 18: evolutie van de bebouwing bij stads- of dorpsgezichten.

Figuren 15 tot en met 18 geven per beschermingsstatuut de evolutie van de bebouwing weer. Hieruit blijkt dat de meerderheid van de besproken beschermingen zich in vrij stabiele omgevingen bevindt, en dit ongeacht het beschermingsstatuut. Bij 160 van de 188 beschermingen (85%) werd de evolutie als “gelijk” aangeduid.

Drie beschermingen kenden een sterke toename in de bebouwing. Tweemaal gaat het om een monument (de Romeinse Tempel van Tongeren (ID 2385) en het Hof van Nedergem te Zemst (ID 1547)), één keer om een archeologische site (de burchtzone te Antwerpen (ID 4248)). Enkel bij de bescherming van de burchtzone kunnen we de intentie afleiden uit het beschermingsbesluit. De bescherming streeft een gecombineerde intentie na: “...als een getuige enerzijds en met het oog op toekomstig onderzoek anderzijds.”. Zowel in situ behoud als ex situ behoud behoren dus tot het streefdoel van de bescherming. Opgelegd voorafgaand archeologisch onderzoek moest voor ex situ behoud zorgen en is ook uitgevoerd. Zowel bij de tempel in Tongeren als de funderingsresten van het Hof van Nedergem kan uit het besluit niet worden afgeleid wat de intentie van de bescherming was. Beiden kregen hun statuut volgens het Monumentendecreet, wat suggereert dat de bedoeling een in

situ behoud was. Van een archeologische flankering bij de ingrepen voor de bebouwing is er in elk geval geen sprake. Voor de tempel in Tongeren werd enkel een toevalsvondst gemeld in 2012 waar een onderzoek op volgde. Er is via deze desktopstudie geen informatie beschikbaar over de verstoringsdiepte en -omvang, maar waarschijnlijk zijn zowel ex situ als in situ behoud op deze site niet gerealiseerd. Wat betreft het Hof van Nedergem, heeft de constructie - een uit de kluiten gewassen tuinhuis – mogelijk een eerder minimale impact gehad.

Deze resultaten doen geen uitspraak over ingrepen zoals de aanleg van rioleringen of over andere ingrepen die bovengronds geen sporen hebben nagelaten maar wel een aantasting van het archeologisch erfgoed betekenden. Cijfers voor 2017 leren dat het bodemarchief van 12 beschermde archeologische sites dat jaar door geplande ingrepen bedreigd werd ('Evaluatierapport resultaten archeologie: werkjaar 2017').

Evolutie in het landgebruik

Naast de evolutie in de bebouwing, werd ook het landgebruik en de eventuele evolutie daarin in rekening gebracht. De evolutie in het landgebruik was echter moeilijk te bepalen omwille van het weinige beschikbare bronnenmateriaal dat het landgebruik op het tijdstip van de bescherming weergeeft.

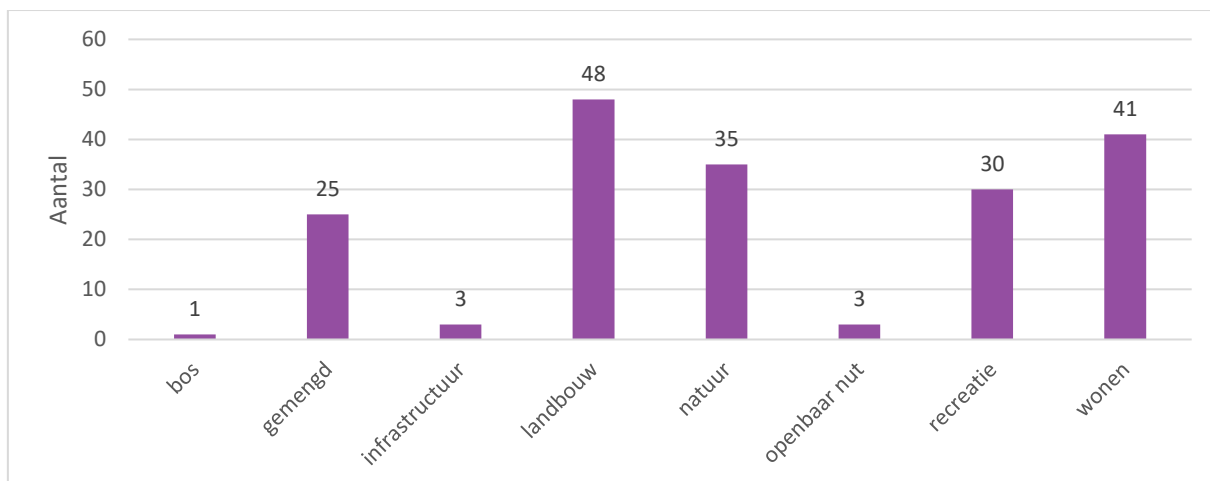

Fig. 19: aantal beschermingen per huidig landgebruik.

De meerderheid van de beschermingen (60%, zie bovenstaande tabel) bevindt zich in gebieden waar het landgebruik momenteel landbouw, natuur of recreatie is (fig. 19). Woongebieden (22%) zijn na landbouw het sterkst vertegenwoordigd. Dit laatste valt onder andere te verklaren door de 20 stadswoningen in Diest die beschermd werden mede omwille van hun archeologische waarde.

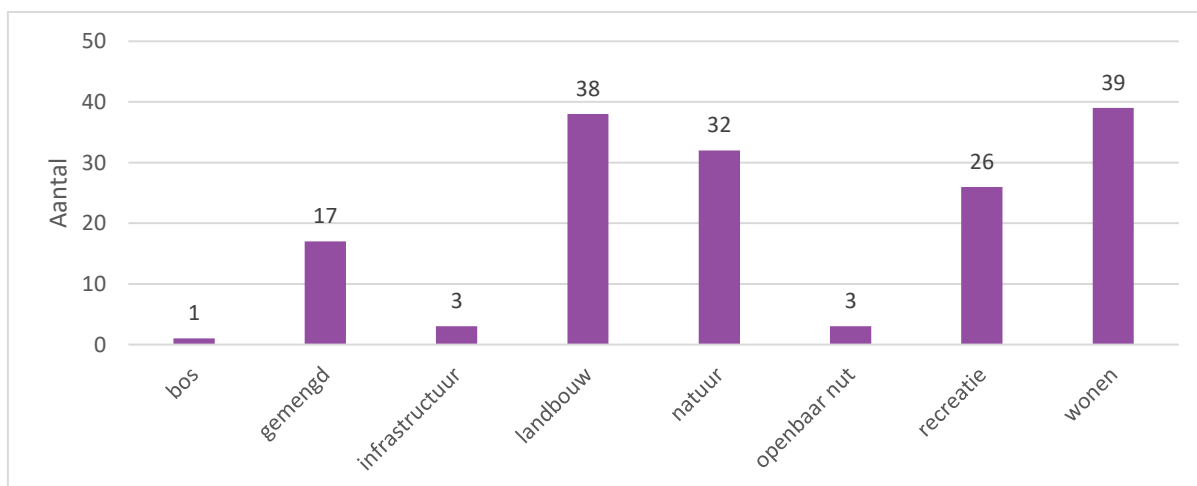

Fig. 20: aantal beschermingen per landgebruik waar de bebouwingsevolutie 'gelijk' bleef.

Wanneer de beschermingen waar de bebouwingsevolutie 'gelijk' bleef, worden vergeleken met het landgebruik blijkt dat 38 beschermingen zich in landbouwgebied bevinden, 32 in natuurgebied, 26 in recreatiegebied (parken, ...), en 39 in woongebied (fig. 20). Landbouw en natuur zijn bestemmingen waar doorgaans weinig ingrijpende veranderingen gebeuren die via desktoponderzoek (luchtfoto's, ...) zijn op te sporen. Of er gediëpplougd werd bijvoorbeeld, valt niet te achterhalen. Ook wijzigingen aan bestaande woningen (tenzij uitbreiding) waren moeilijk te achterhalen op basis van deze screening. Figuur 21 geeft een beeld hoe vaak de intentie van de bescherming wel of niet werd bereikt of hoe vaak dit niet kon bepaald worden (ja/nee/onduidelijk), dit volgens de intenties die eerder al werden onderscheiden: in situ behoud, ex situ behoud, combinatie van beide, en onduidelijk. Ook hier moet de belangrijke kanttekening worden gemaakt dat er sowieso ingrepen (bv. ingrepen die geen zichtbare sporen hebben nagelaten aan de oppervlakte) kunnen geweest zijn waar er op basis van dit desktoponderzoek geen zicht op is.

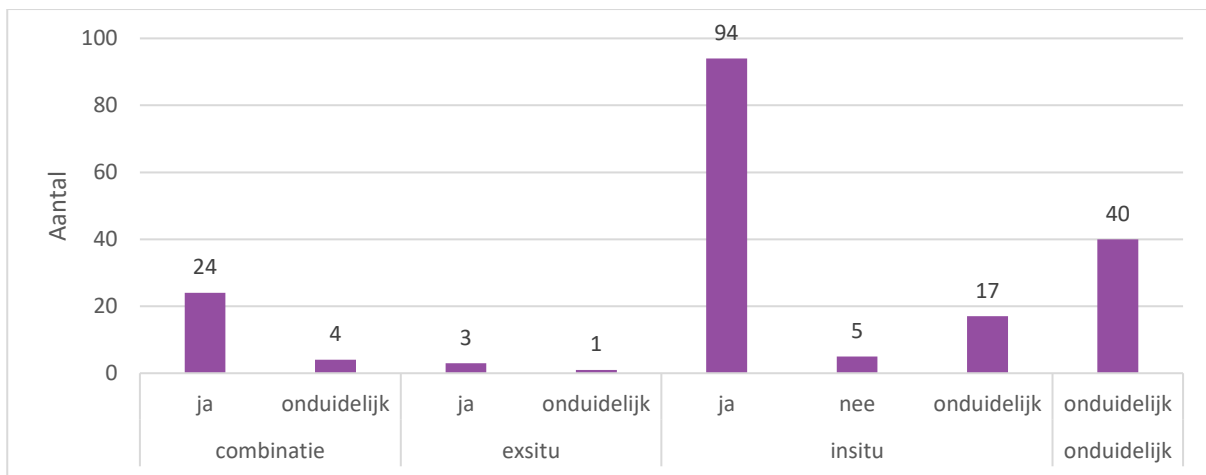

Fig. 21: aantal keer dat de intentie wel of niet bereikt werd of hoe vaak dit onduidelijk was.

Fig. 22: aantal keer dat de intentie van de bescherming wel/niet werd bereikt of aantal keer dat dit onduidelijk was, per beschermingsstatuut (arch site = archeologische site; SDG = stads- of dorpsgezicht).

In figuur 22 valt op dat het bereiken van de intentie bij archeologische sites (80%) hoger ligt dan bij de andere beschermingsstatuten (60%). Dit hangt samen met het feit dat de intentie in de beschermingsbesluiten duidelijker geformuleerd is (cf. supra: grafiek intentie van de bescherming per

beschermingsstatuut). Doordat de intentie duidelijker afleesbaar is in de besluiten, is het ook eenvoudiger om vast te stellen of de intentie al dan niet werd bereikt. Bovendien is de intentie bij archeologische sites vaak een gecombineerde intentie en streefde men zowel een in situ als ex situ behoud na. Het realiseren van een gecombineerde doelstelling is gemakkelijker te verwezenlijken dan één doelstelling. Het niet bereiken van in situ behoud is bij deze archeologische sites geen probleem als er onderzoek gebeurt om het ex situ behoud te realiseren. Bovendien dateert de eerste bescherming als archeologische zone pas uit 2005, waardoor de tijdsspanne voor eventuele vernielingen kleiner was.

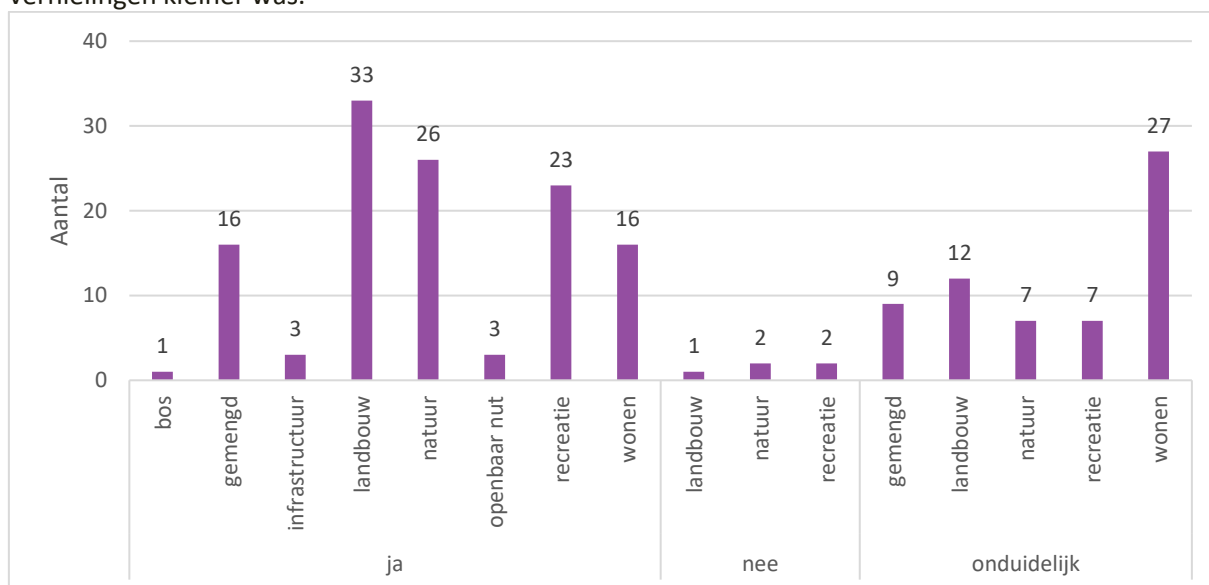

Fig. 23: aantal keer dat de intentie van de bescherming wel/niet werd bereikt of aantal keer dat dit onduidelijk was, per landgebruik.

In de relatie tussen het huidige landgebruik en het bereiken van de intentie (fig. 23), valt op dat het vooral bij wonen en gemengde bestemming onduidelijk is of de bedoeling van de bescherming gerealiseerd is. Anders gesteld: bij landbouw, natuur en recreatie is de intentie in ruim 70% van de gevallen bereikt, terwijl dit bij wonen maar in 37% met redelijke zekerheid zo is, en bij gemengd gebruik 64%. Bij deze laatste twee valt het resterende aandeel onder de noemer “onduidelijk”. We kunnen dus niet zomaar stellen dat de intentie daar minder vaak gerealiseerd raakt, maar wel dat het bij deze bestemmingen moeilijker is om het behalen van de doelstelling te verifiëren.

Op basis van de bebouwingsevolutie en het landgebruik kan heel globaal worden gesteld dat de sites die onder de loep zijn genomen inderdaad bewaard zijn, in situ of ex situ. De mate waarin ze bewaard zijn, is echter veel moeilijker te achterhalen. Voor de zichtbare monumenten is het vrij eenvoudig om een eerste evaluatie te maken door het plan bij de bescherming te vergelijken met luchtfoto's, Google Street View en een eventueel terreinbezoek. De sites in de ondergrond zijn moeilijker te evalueren door het ontbreken van een zichtbare component. Het plan bij de bescherming, luchtfoto's en beelden van Google Streetview werden gescreend om de situatie van het moment van de bescherming te vergelijken met de situatie nu. De Centrale Archeologische Inventaris werd nagekeken om eventueel archeologisch onderzoek na te gaan (ex situ bewaring).

De bescherming van Middelburg (ex situ finaliteit) werd meer in detail bekeken, meer bepaald door de vergunningsaanvragen op te vragen, die de erfgoedconsulenten van het agentschap behandelden sinds de bescherming. Ruimte en Erfgoed reikte in 2005 één opgravingsvergunning uit en in 2006 één vergunning voor een prospectie met ingreep in de bodem. De resultaten van de opgraving werden gepubliceerd¹⁶. In de periode 2010-2017 behandelden de erfgoedconsulenten 25

¹⁶ Pype P. & De Clercq W. 2006, Archeologisch onderzoek op het Bladelinplein in Middelburg-in-Vlaanderen (gem. Maldegem) (O.-VI.), in: Archaeologia Mediaevalis Kroniek jg. 29, pp. 93-96.

vergunningaanvragen (volgens het Archeologiedecreet). Deze vergunningaanvragen resulteerden in acht archeologische vergunningen (vergunningen voor metaaldetectie niet meegerekend), wat zich op zijn beurt (voorlopig) vertaalde in vier rapporten. Hieruit blijkt dat de idee van ex situ behoud relatief is, vermits slechts de helft van de vergunningen onderzoeksinformatie opleverde die toegankelijk is. Vanaf april 2016 konden archeologienota's (nieuwe regelgeving) ingediend worden. In 2017 dienden erkende archeologen vier archeologienota's in via het archeologieportaal voor ingrepen binnen de beschermingsperimeter.

1.7 TYPOLOGIE VAN DE BESCHERMDE GOEDEREN

Wat voor soort site (typologie) er werd beschermd volgens welk statuut, is samengevat in tabel 1. De eenvoudige databank liet per bescherming slechts 1 typologie toe. Dit doet enigszins afbreuk aan de complexiteit van een aantal sites. Zo werd de bescherming van Sinte Gitter in Landen opgenomen als motte hoewel de site, onder andere, ook een grafveld, kapel en kerk omvat.

Typologie	Aantal aanduidingsobjecten
archeologische site	
abdij	2
aquaduct	1
burcht	2
castellum	1
Celtic field	1
enclosure	1
kasteel	7
kerk	5
lithisch	6
motte	2
nederzetting	4
schans	2
tumulus	1
vicus	1
Totaal archeologische site	36
landschap	
kasteel	1
lithisch	3
motte	8
nederzetting	4
tumulus	4
Totaal landschap	20
monument	
abdij	10
badhuis	2
brouwerij	1
burcht	3
castellum	1

dijk	1
kasteel	4
kerk	4
lithisch	1
mijnkrater	9
motte	27
schans	1
stadswoning	20
tempel	1
tumulus	15
vicus	1
villa	1
walgracht	3
WOI	1
Totaal monument	106
Stads- of dorpsgezicht	
abdij	2
kasteel	3
marktplaats	2
motte	10
stadswoning	1
tumulus	8
Totaal stads- of dorpsgezicht	26
Eindtotaal	188

Tabel 1: aantallen per typologie en per beschermingsstatuut.

In tabel 1 valt allereerst op dat er een heel breed spectrum aan 'soorten' sites beschermd is. Typologisch gezien gaat het van kastelen, vici, schansen, ... tot brouwerijen. Dit wijst op een sterke ad hoc benadering bij het beschermen van archeologisch erfgoed, zowel bij het beschermen als monument, landschap als archeologische site of zone. De stads- of dorpsgezichten zijn, op enkele na, wel terug te brengen tot thematische gehelen, nl. mottes en tumuli. Behalve tumuli en mottes vallen er nog enkele thematische pakketten af te lijnen: stadswoningen, abdijen en mijnkraters. Hieronder bespreken we enkele types en de aard en finaliteit van hun beschermingsstatuten.

Prehistorische sites

Vier keer werd een prehistorische site ("lithisch" in tabel 1) beschermd met een ander statuut dan een archeologische bescherming. De Federmessersite op de Meirberg (ID 4573) in Hoogstraten werd in 1993 (01-02-1993) beschermd als monument. De drie andere prehistorische sites (De Liereman te Oud-Turnhout (ID 4638), De Melkkuip te Boechout en Hove (ID 4705) en De Holsteen te Zonhoven (ID 2847)) maken deel uit van een landschappelijke bescherming.

De Federmessersite is beschermd omwille van zijn historische en archeologische waarde. Het beschermingsbesluit legt een verbod op om het reliëf van het terrein te wijzigen en maakt het ontbossen, graafwerken en opgravingen toelatingsplichtig. De bescherming spitst zich toe op het (onzichtbare) archeologische monument dat zich in/aan de bodem bevindt en geen, boven het maaiveld, zichtbare component heeft. Op zich voldoet het onroerend goed wel aan de omschrijving van monument in definitie van het decreet van 1976. Men kan zich echter de vraag stellen of het monumentenstatuut hier wel de meest efficiënte vorm van bescherming is. Naast de generieke toelatingsplichten zijn namelijk ook de specifieke toelatingsplichten voor beschermde monumenten

van kracht. Veel van deze toelatingsplichten gaan uit van een eerder 'klassieke' benadering van een monument (als bouwkundig erfgoed) en zijn dus minder of helemaal niet relevant voor het archeologisch erfgoed. Het wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen, het verwijderen van voegen en het hervoegen, het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies is een greep uit het aanbod van niet relevante toelatingsplichtige handelingen. Aangezien het monument zich hier onder het maaiveld bevindt, is in het kader van deze bescherming vooral belangrijk om vat te krijgen op ingrepen in de bodem. Dit kan het beste via een archeologische bescherming waarbij voor vergunningsplichtige ingrepen in de bodem een bekrachtigde archeologienota nodig is. Bijkomend kan men de vraag stellen of dit monument als nood heeft aan een bescherming als archeologische site, dan wel of een vaststelling als archeologische zone volstaat (vastgestelde inventaris). Echter, wanneer de intentie voortvloeiend uit de monumentenbescherming gevolgd wordt, moet worden geopteerd voor een in situ behoud. In dat geval kiest men niet voor een vastgestelde archeologische zone, maar voor de bescherming als archeologische site met in situ behoud als duidelijke finaliteit. Op die manier zijn ook de rechtsgevolgen aangepast aan het archeologisch karakter van de site.

De bescherming van De Liereman als cultuurhistorisch landschap spitst zich toe op het landschap. Archeologisch erfgoed wordt wel meegenomen in de beheersdoelstellingen van de bescherming ("een gepast beheer van het aanwezige cultuurhistorisch erfgoed en archeologische patrimonium"), maar vormt niet de basis van de bescherming. Er is dus geen probleem met het beschermingsstatuut, maar er kan best verduidelijkt worden wat een gepast beheer is. (Noot: De beschermde archeologische site met dezelfde naam "De Liereman" is gelegen ten zuiden van het beschermde cultuurhistorische landschap).

De Melkkuip is beschermd als cultuurhistorisch landschap omwille van verschillende waarden. Het beschermingsbesluit omschrijft de historische waarde als "*Het voorkomen van archeologische sites. Het is een landschap ...*". Het is niet duidelijk om welke archeologische sites het gaat. Mogelijk betreft het vindplaatsen aangetroffen bij veldkartering. In de beheersdoelstellingen wordt daarentegen geen rekening gehouden met de archeologische waarden. De aanwezigheid, de aard, het belang en de bewaring van de archeologische sites zijn onzeker. In dit besluit zou men best het archeologisch aspect schrappen of eventueel verder onderzoeken en uitdiepen.

De Holsteen is een ensemble van een tiental zandsteenblokken waarvan er één mogelijk zou gebruikt zijn als prehistorische polijststeen. Aanvankelijk dacht men dat het een megalithisch monument was, maar intussen blijkt dat de stenen zelf en hun plaatsing een fenomeen van natuurlijke oorsprong zijn. Het beschermingsbesluit vermeldt geen archeologische waarde of beheersdoelstellingen die refereren naar archeologie. Het juiste beschermingsstatuut is hier wel gebruikt, aangezien het hier natuurlijke fenomenen betreft. Verbeteringen aan het besluit zijn zeker mogelijk: beheersdoelstellingen toevoegen en motivering van de waarden kunnen meer duidelijkheid verschaffen.

Romeinse sites

Naast verschillende tumuli werden nog drie Romeinse sites als monument beschermd: de vicus van Velzeke (ID 10891), de villa van Steenbeke (ID 10945) en het castellum van Maldegem-Vake (ID 10974). Zowel de vicus als de villa werden in 1993 net voor de goedkeuring van het Archeologiedecreet (juni 1993) definitief beschermd. De rechtsgevolgen in het besluit zijn gericht op het archeologisch erfgoed. Anders dan bij de vicus en de villa, werd het castellum van Maldegem-Vake na de inwerkingtreding van het Archeologiedecreet beschermd als monument (1994). In dit besluit werden geen specifieke rechtsgevolgen opgenomen.

De problematiek is bij deze Romeinse sites dezelfde als bij de prehistorische site van de Meirberg. Het zijn monumenten in of aan de oppervlakte zonder bovengronds zichtbare component. Hoewel ze voldoen aan de definitie van een beschermd monument kan men zich vragen stellen over de efficiëntie van de rechtsgevolgen daarvan, aangezien die zich vooral richten op bovengrondse en zichtbare materiële aspecten. Ook hier stelt zich de vraag of een archeologische bescherming niet geschikter is om vat te krijgen op ingrepen in de bodem die een bedreiging kunnen vormen voor het archeologische

erfgoed. Bijkomend kan opnieuw de vraag gesteld worden of deze monumenten als archeologische site beschermd moeten blijven, dan wel of een vaststelling als archeologische zone volstaat.

Stadswoningen

Aan twintig stadswoningen werd een archeologische waarde toegekend. Achttien keer gaat het om woningen in Diest die in 1943 beschermd werden volgens de Wet van 1931, expliciet op basis van hun archeologische waarde. Waarom men deze archeologische waarde toekeende is echter niet duidelijk. Mogelijk wou men eerder de bouwhistorische waarde in rekening brengen en niet zozeer de ondergrondse relictten. De focus van deze beschermingen ligt duidelijk op het bouwkundig aspect en niet zozeer het archeologische, vandaar dat we besluiten dat het juiste beschermingsstatuut hier werd ingezet, hoewel de waarde kan leiden tot verwarring.

Ook vandaag wordt de archeologische waarde, naast andere waarden, toegekend aan beschermde historische woningen in historische stadskernen (bv. ID 15058 en 21037). Wanneer de archeologische waarde kan gemotiveerd worden (afweging maken of archeologische waarde sterk genoeg is en of dit kennis oplevert) en beheersdoelstellingen voor het archeologisch luik kunnen geformuleerd worden, kan de archeologische waarde naar analogie met de huidige beschermingen behouden blijven. Wanneer de archeologische waarde onvoldoende sterk is, kan men best opteren om het beschermingsbesluit te wijzigen door schrapping van archeologische waarde of vervanging door een meer accurate waarde. De toegepaste wijzigingen moeten de duidelijkheid in elk geval ten goede komen.

1.8 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

1.8.1 Conclusies over het gevoerde beleid

1.8.1.1 Het gebruikte instrumentarium en doelstellingen

Doorheen de jaren is een veelheid aan instrumenten ingezet om erfgoed met archeologische waarde te beschermen. Drie redenen kunnen daarvoor worden onderscheiden.

In de eerste plaats ontbrak het tot 1993 aan regelgeving die specifiek gericht was op het (ondergrondse) archeologische erfgoed. Zelfs na de creatie van de mogelijkheid tot het beschermen van archeologische zones in het Archeologiedecreet duurde het nog tot 2005 voor de eerste bescherming volgens dit statuut een feit was.

Ten tweede blijkt dat bij verschillende beschermde goederen de archeologische waarde bijkomstig is: ook andere erfgoedwaarden of erfgoedkenmerken gaven aanleiding tot de keuze van het in te zetten beschermingsinstrument.

Tot slot is de keuze van het instrumentarium ook bepaald door de beoogde rechtsgevolgen en doestellingen van de bescherming.

Voor het Archeologiedecreet beschermde men vooral sites die ook visueel (bovengronds) beleefbaar waren. Hier kan men zich de vraag stellen in hoeverre men het in situ principe ook wilde realiseren op de ondergrondse resten die daarbij hoorden. Het aandeel sites dat niet visueel beleefbaar is, kent een sterke toename met de toepassing van het Archeologie- en Onroerenderfgoeddecreet.

Het beschermingsbeleid van erfgoed met archeologische erfgoedwaarde wordt eveneens sterk gekenmerkt door de dualiteit in de doelstelling tot enerzijds in situ, anderzijds ex situ behoud, of de combinatie van beide (in situ zo lang dit mogelijk is, ex situ wanneer dit niet meer kan). Dit is een belangrijk verschil met de andere categorieën van erfgoed (bouwkundig erfgoed, landschappen), waar het behoud in situ steeds het enige doel is.

Hoewel het ex situ behoud aanvaardbaar is in de archeologische erfgoedzorg, blijkt dat het in de eerste plaats streven naar in situ behoud een constante was in het gevoerde beschermingsbeleid. Zoals eerder aangehaald is materieel behoud in 62% van de onderzochte gevallen het enige doel en in een bijkomende 15% een gedeeltelijk doel. Het gecombineerde voorkomen van in en ex situ behoud is

vooral aanwezig bij de beschermingen via het Archeologiedecreet en later het Onroerenderfgoeddecreet. Ex situ behoud is slechts in een zeer beperkt aantal gevallen het enige doel. Wat betreft de doelstelling van de beschermingen blijkt bij een relatief groot aandeel (21%) onduidelijkheid te bestaan over wat men wenste te bereiken met de bescherming (zie ook verder).

1.8.1.2 Doelmatigheid

Wat betreft het behoud in situ lijkt het ingezette instrumentarium in veel gevallen doelmatig, op basis van de analyse van de evolutie van de bebouwing en landgebruik op basis van de beschikbare bronnen. Hierbij moeten we echter nogmaals de problematiek vermelden van minder zichtbaar waardeverlies, zoals bijvoorbeeld erosie, en de beperkingen van het desktoponderzoek.

Voor ex situ behoud doet zich een ander probleem voor. Het aantal objecten dat ex situ behoud als enige doelstelling heeft is immers erg beperkt, waardoor de basisgegevens ontbreken om sluitende conclusies te trekken. Hierbij moet de evolutie van het wettelijk kader in rekening worden gebracht, met name de introductie van het concept behoud ex situ (preventief onderzoek) met het Archeologiedecreet (1993). Bij beschermingen van oudere datum kan worden aangenomen dat elk archeologisch onderzoek dat door de bescherming gegenereerd werd het exclusieve resultaat is van die bescherming. Voor recentere beschermingen is dat niet het geval: ook buiten de bescherming bestond er immers een vorm van archeologische verplichting. In die situatie zou moeten gemeten worden welk bijkomend onderzoek (ex situ behoud) de bescherming gerealiseerd heeft ten opzichte van de algemene verplichtingen tot onderzoek uit de wetgeving. Ook hier betekent het beperkte aantal beschermingen en de relatief korte tijd (en dus beperkte ruimtelijke ontwikkelingen) sinds de datum van bescherming een aanzienlijke beperking.

1.8.2 Conclusies en aanbevelingen over de beschermingsbesluiten

1.8.2.1 Noodzakelijke of optionele herziening van de beschermingsbesluiten

We gaven in dit onderzoek aan of een herziening van een beschermingsbesluit noodzakelijk, overbodig of optioneel is en welke herziening dan nodig of gewenst is. Het bepalen of een besluit noodzakelijk of optioneel moet herzien worden, is een onderscheid dat in veel gevallen moeilijk te maken viel, vandaar dat vaak gekozen werd voor 'optioneel'.

Figuur 24 geeft weer hoeveel beschermingsbesluiten niet, optioneel of noodzakelijk moeten herzien worden.

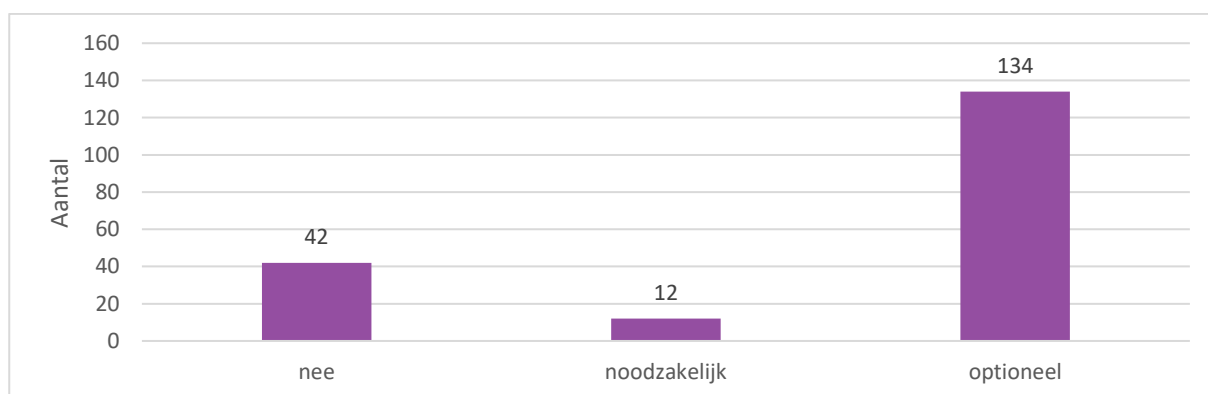

Fig. 24: aantal beschermingsbesluiten die niet, noodzakelijk of optioneel herzien moeten worden

1.8.2.2 Welke herziening of aanpassing?

Herzelingen en aanpassingen vertrekken vanuit de vraag of het erfgoed voldoende beschermd is en wat men wil bereiken met de bescherming en de aanpassing of herziening. Willen we het erfgoed in

situ bewaren of is ex situ een beter alternatief? Leiden de wijzigingen tot een betere bescherming van het erfgoed? Leiden de aanpassingen tot een grotere helderheid voor eigenaar, gebruiker en erfgoedconsulent?

Bij herzieningen zijn er tal van mogelijkheden, gaande van opheffing, over aanpassing tot een nieuwe archeologische bescherming, of een combinatie hiervan. Uit elke gemaakte keuze volgen weer andere opties en keuzes. De uitbreiding van de perimeter van de bescherming van een monument kan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat men het omliggende stads- of dorpsgezicht kan opheffen. Het toevoegen van de bescherming als archeologische site kan bijvoorbeeld leiden tot het schrappen van de archeologische waarde in de bescherming als monument.

We zetten de belangrijkste mogelijkheden op een rijtje.

1.8.2.2.1 Aanpassingen bij een fout beschermingsstatuut

Bestaande besluiten omzetten

Besluiten omzetten naar een ander beschermingsstatuut is geen evidente keuze. De redenen die in het verleden aanleiding gaven tot een bescherming en de keuze voor een bepaald statuut zijn vandaag niet altijd meer te achterhalen.¹⁷ Bepalend bij de keuze voor een ander statuut is het antwoord op de vraag wat men wil bereiken. Wil je bijvoorbeeld dat de archeologische resten onderzocht worden of wil je dat de resten fysiek gevrijwaard blijven?

In een aantal gevallen is het echter duidelijk dat archeologisch erfgoed onder een minder geschikt beschermingsstatuut beschermd is. Het gaat hierbij in de eerste plaats om de stads- of dorpsgezichten rond castrale mottes en tumuli en om de ondergrondse sites die beschermd zijn als monument (zie 2). Voor deze sites lijkt het wenselijk dat de bescherming wordt omgezet naar een bescherming als archeologische site met bijpassende voorschriften, beheersdoelstellingen en rechtsgevolgen. Dit nieuwe statuut zorgt tevens voor een grotere duidelijkheid bij burgers.

Naar analogie met nieuwe archeologische beschermingen noodzaakt dit wel een waarderingsonderzoek op deze sites, enerzijds om te bepalen of de bescherming gerechtvaardigd is, anderzijds als nulmeting (referentiesituatie) voor toekomstige monitoring en beheer.

Bestaande besluiten opheffen

Enkel wanneer een site in grote mate verstoord is t.a.v. diens toestand op het moment van bescherming kan het opheffen van een bescherming overwogen worden. Geen van de gescreende sites komt hiervoor in aanmerking.

Het Onroerenderfgoeddecreet voorziet twee instrumenten voor ex situ behoud: een bescherming waarbij het behoud ex situ als een valabel alternatief voor in situ behoud geldt en een vastgestelde archeologische zone. Dit laatste instrument legt minder zware rechtsgevolgen (bv. oppervlaktecriteria) op dan een bescherming, en verzekert dat geplande ingrepen wanneer ze aan bepaalde criteria voldoen, in het reguliere archeologietraject worden opgevolgd. De keuze is afhankelijk van het antwoord op de vraag of we alle ingrepen in de bodem, ongeacht hun oppervlakte, archeologisch moeten vatten.

Het opheffen van bestaande besluiten en dit 'vervangen' met een vaststelling als archeologische zone (instrument om ex situ behoud te verzekeren) is theoretisch gezien een optie bij beschermingen die ex situ behoud als finaliteit beogen. Dit gaat echter voorbij aan de doelstelling van in situ behoud die in de 25 van de 26 beschermingsbesluiten op basis van het Archeologiedecreet is ingebouwd. ("*dient behouden te worden als een getuige enerzijds en met het oog op toekomstig onderzoek anderzijds*"). De bescherming van het kasteel en nederzetting van Middelburg (ID 10396) is een uitzondering en specificeert geen finaliteit in het besluit waardoor we kunnen aannemen dat deze de primaire intentie tot ex situ behoud van een bescherming via het Archeologiedecreet volgt.

¹⁷ De verslagen van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen kunnen hierover informatie verschaffen.

1.8.2.2.2 Aanpassingen aan onduidelijke beschermingsbesluiten

Ook de duidelijkheid en helderheid van de diverse besluiten werd geëvalueerd. Daarbij werd vooral gekeken of het duidelijk is wat er beschermd is (perimeter, erfgoedelementen), waarom (erfgoedwaarde), en met welke doelstellingen (bv. behoud in situ, ex situ).

Hierbij is een tendens merkbaar naar een steeds uitgebreidere onderbouwing, om meer rechtszekerheid en transparantie te bieden. Men legt steeds meer vast in de besluiten: beheersdoelstellingen, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen (De Clercq *et al.* 2017, 104).

Beheersdoelstellingen werden pas in het Landschapsdecreet (1996) voorzien, en later veralgemeend in het Onroerenderfgoeddecreet. Slechts 33 besluiten werden opgemaakt volgens het Landschapsdecreet of het Onroerenderfgoeddecreet. Dit heeft tot gevolg dat bij veel besluiten duidelijke doelstellingen ontbreken.

Rechtsgevolgen of erfdienstbaarheden daarentegen zijn vaker wel dan niet opgenomen (cf. supra) en kunnen al wel een houvast bieden om de intentie en doelstellingen van een bescherming te ontwaren. Zo is bij besluiten met erfdienstbaarheden, beheersdoelstellingen of toelatingsplichten beter vast te stellen of de intentie van de bescherming bereikt was.

De beschermingsbesluiten kunnen op verschillende manieren (en combinaties ervan) aangepast worden:

Plan toevoegen

Enkele beschermingen hebben enkel een besluit, maar geen plan met de aanduiding van de beschermingsperimeter (aanduidingsobjecten met ID 1296, 1301, 1547, 10965, en 11772). Het is wenselijk om hier een plan met afbakening van het beschermde erfgoed toe te voegen.

Beheersdoelstellingen toevoegen

Oude beschermingen bevatten over het algemeen geen beheersdoelstellingen. Het is nuttig om deze toe te voegen. Deze extra elementen maken het eenvoudiger om te bepalen of een bescherming als monument, (cultuurhistorisch) landschap en stads- of dorpsgezicht al dan niet een archeologische finaliteit heeft. De expliciete opname van beheersdoelstellingen vormt daardoor een meerwaarde. Ook bij de besluiten volgens het Archeologiedecreet is het nuttig om duidelijke beheersdoelstellingen toe te voegen. Door de opname van expliciete beheersdoelstellingen kan er minder verwarring ontstaan over het beheer van de sites. Een mogelijk alternatief voor de opname van beheersdoelstellingen is de opmaak van een beheersplan.

Beheersdoelstellingen schrappen

Een aantal beschermingsbesluiten heeft als specifiek voorschrift dat er een toelating moet aangevraagd worden voor wetenschappelijk onderzoek en bepaalt een aantal voorwaarden hiervoor. Intussen bestaat er een specifiek toelatingsstelsel voor archeologisch onderzoek met bijhorende normen. De beheersdoelstellingen die handelen over deze toelatingen en voorwaarden zijn bijgevolg overbodig geworden in de beschermingsbesluiten.

Archeologische waarde toevoegen

Het is nuttig om, indien niet toegekend, de archeologische waarde in een aantal besluiten toe te voegen. Dit maakt het eenvoudiger om eenduidig te bepalen of een bescherming als monument, (cultuurhistorisch) landschap en stads- of dorpsgezicht al dan niet een archeologische finaliteit heeft.

Archeologische waarde schrappen

Voor een aantal beschermingsbesluiten kan men overwegen om de archeologische waarde te schrappen. Dit geldt in de eerste plaats voor de achttien stadswoningen waarbij de archeologische waarde eventueel geschrapt kan worden en vervangen door een meer accurate waarde.

Perimeter bestaande bescherming aanpassen

Soms is de afbakening van slechte kwaliteit en wordt die best aangepast (bv ID 570: perimeter van dit beschermd relict is enkel aangeduid met een cirkel).

De beschermingen als monument van bijvoorbeeld mottes en tumuli (zie ook 2 Aarden monumenten en ondergrondse monumenten) beperken zich hoofdzakelijk tot het heuvellichaam. Men kan opteren om de beschermingsperimeter uit te breiden en de hele site, inclusief grondsporen die zich rondom de aarden ophoging bevinden als monument te beschermen, met beheersdoelstellingen, archeologische waarde, etc. In principe kan de bescherming als stads- of dorpsgezicht dan opgeheven worden. Om de perimeter op verantwoorde wijze af te bakenen, zal er net zoals bij de bescherming als archeologische site extra onderzoek uitgevoerd moeten worden. Doorslaggevend bij deze keuze is de finaliteit van de bescherming. Gaat men voor een in situ behoud, een ex situ behoud of is het doel van de bescherming eerder om het uitzicht van de site te bewaren? Of is een combinatie van doelstellingen aangewezen, zoals het zicht bewaren en een ex situ behoud?

Verschillende stads- of dorpsgezichten rond tumuli zijn afgebakend op de toenmalige perceelsgrenzen die intussen vaak verdwenen zijn (bv. door ruilverkaveling). Nu liggen de grenzen van deze stads- of dorpsgezichten willekeurig over percelen, wat het voor eigenaars/beheerders moeilijk in te schatten maakt waar de grens van het beschermde goed ligt. Nieuwe perimeters (bv. buffer rond monument of nieuwe perceelsgrenzen volgen) van deze stads- of dorpsgezichten kunnen de duidelijkheid vergroten.

1.8.2.2.3 Een nieuwe bescherming toevoegen

Beschermingen die zowel een sterke archeologische component als bouwkundige of landschappelijke component hebben, kan men met verschillende statuten beschermen. Eén geïntegreerd beschermingsstatuut is niet mogelijk volgens het huidige Onroerenderfgoeddecreet.

Een manier om meer vat te krijgen op het archeologisch bodemarchief is via een bescherming als archeologische site. Dan is er namelijk een bekrachtigde archeologienota nodig bij handelingen met ingreep in de bodem waarvoor een omgevingsvergunning nodig is. In het geval van een ander beschermingsstatuut kan archeologisch onderzoek bekomen worden als milderende maatregel via de doelstellingen (cf. supra).

In de onderzochte besluiten beperkt de bescherming als monument zich bovendien vaak grotendeels tot (het perceel van) de zichtbare structuren. Wil men de hele archeologische site beschermen, zal de bescherming een grotere perimeter moeten hebben. Dan kan het wenselijk zijn om niet de bescherming als monument uit te breiden tot de hele site, maar wel te kiezen voor een nieuwe bescherming als archeologische site bovenop de bescherming als monument. Dubbele en/of driedubbele beschermingen hebben echter het nadeel dat ze elk eigen belangen hebben die mogelijk conflicteren met de andere en zo voor een grotere onduidelijkheid zorgen bij de eigenaar en beheerder van het beschermde goed.

1.8.3 Algemene bedenkingen en aanbevelingen

Tot op vandaag kende het beschermen van archeologisch erfgoed geen gerichte aanpak: de selectie van sites gebeurde ad hoc, rekening houdend met sites die onderzoekers goed kenden, 'gemakkelijk' te beschermen waren door het ruimtegebruik, de bestemming, de eigenaar of voorafgaand onderzoek. Ook het beschikbare budget, en de eventuele onduidelijkheid hierover speelt hier een cruciale rol. Bouwkundige en landschappelijke beschermingen daarentegen zijn vandaag ingebed in een keten die vertrekt bij inventarisatie en via selectie kan leiden tot een vaststelling of een bescherming. Dit lijkt ook voor archeologisch erfgoed een logische werkwijze en ideaal scenario. Een thematische aanpak met doorgedreven inventarisatie en selectie is voor archeologisch erfgoed echter een werk van (heel) lange adem. Het lijkt niet onzinnig om beide scenario's naast elkaar te laten bestaan: een ad hoc aanpak die inspeelt op zich aandienende opportuniteiten, aangevuld met een systematische aanpak.

Daarnaast is ook gebleken dat archeologisch erfgoed onder verschillende statuten beschermd is, statuten die juridisch gezien meestal kunnen, maar vaak voor onduidelijkheid zorgen. In die zin kan een eenheidsstatuut ‘beschermd onroerend erfgoed’ een oplossing bieden, waarbij het toekennen van de archeologische waarde aan het beschermde goed hoofdstuk 5 van het Onroerenderfgoeddecreet in werking stelt.

Aansluitend hierbij is het belangrijk om in functie van rechtszekerheid en duidelijkheid voor de eigenaar te streven naar standvastigheid en continuïteit in zowel de beschermingsstatuten als in de bijhorende rechtsgevolgen. Bovendien kan ook de effectiviteit van een bescherming veranderen bij wijzigingen in de rechtsgevolgen.

De automatische omzetting van archeologische zone naar archeologische site blijft een pijnpunt, omdat de finaliteit van beide instrumenten anders is (of kan zijn). Terreinen die beschermd zijn vanuit een (volgens de wetgeving) ex situ doel, hadden (volgens het beschermingsbesluit) al een zekere in situ component, en komen nu in een statuut waar beide opties (al dan niet gecombineerd) mogelijk zijn. Dit biedt geen houvast voor de eigenaar, noch de overheid. Een evaluatie van de beschermingen van archeologische zones met (gedeeltelijke) ex situ finaliteit is te overwegen: is de bescherming het meest geschikte instrument, gelet op het gegeven dat er nu ook de vastgestelde archeologische zones zijn? Is het noodzakelijk om elk stukje van de site op te graven, of volstaan de standaard oppervlaktecriteria uit artikel 5.4.1 en 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet? Is een “tijdelijk” in situ als bewarende maatregel voor ex situ nog nodig gezien de huidige archeologische erfgoedzorg?

Bij nieuwe beschermingen is het wenselijk om een duidelijk standpunt in te nemen aangaande de finaliteit, in situ of ex situ. De ruimtelijke context in Vlaanderen maakt een bescherming als archeologische site met een exclusief in situ behoud moeilijk: de bescherming mag een ruimtelijke bestemming niet onmogelijk maken, maar de ruimtelijke bestemmingen zijn in Vlaanderen al verankerd. Is behoud in situ op grote schaal in Vlaanderen wel mogelijk, zonder inzet van ruimtelijke planningsprocessen parallel aan beschermingen, en eventuele compensatie voor beperkingen in ruimtegebruik? Het zou mogelijk moeten zijn om beschermingen door te vertalen naar ruimtelijke planning (bv. RUP) om duidelijkheid te geven over de finaliteit van de bescherming. Niet alleen komt dit de duidelijkheid ten goede, maar het geeft ook een grotere garantie op slagen. Voor in situ behoud bestaat er momenteel geen compensatieregeling, maar men zou kunnen werken naar een systeem van planschade. Voor ex situ behoud bestaat er een compensatie in de vorm van premies.

Aansluitend moet men zich afvragen wat men juist wil beschermen bij een in situ bescherming. Wil men het terrein beschermen als container van archeologische resten (fysiek, materieel behoud), en dus de resten in kwestie voor de eeuwigheid bewaren als getuige (zelfs als die getuige niet helemaal gekend is doordat hij niet onderzocht is), of wil men het terrein beschermen als container van informatie over het verleden. Dit laatste impliceert dat ex situ behoud de uiteindelijke finaliteit in de toekomst is, aangezien zonder onderzoek die informatie nooit ingewonnen kan worden en ooit zal verdwijnen door degradatie.

Tijdens deze evaluatie viel op dat er weinig overzicht bestaat over de algemene toestand van de beschermde archeologische terreinen. De bewaringstoestand is slecht gekend; beschermde archeologische sites worden niet gemonitord, maar er bestaat ook niet één systeem of één toepassing, ... die een overzicht geeft van alle informatie (zowel impact, ruimtelijk als inhoudelijk) per archeologische bescherming. Er is ook onvoldoende zicht op de kenniswinst die geboekt wordt bij archeologische onderzoeken gelegen in beschermde sites. Bovendien gebeuren deze archeologische onderzoeken vaak naast elkaar en is er weinig of geen ruimte voor syntheseonderzoek. Het bijhouden van alle gegevens in één systeem of applicatie is een eerste stap die het mogelijk moet maken om beschermd erfgoed beter te kunnen monitoren.

Om de doelmatigheid van het beschermingsinstrumentarium te onderzoeken zouden beschermde objecten idealiter moeten worden afgezet tegen gelijkaardige niet beschermde goederen (referentiesituatie). Voor in situ behoud is het afzetten tegen een referentiesituatie echter problematisch, omdat archeologische sites veelal ongekend zijn, of voor zover hun aanwezigheid wel gekend is, het onzeker blijft wat hun bewaringstoestand is. Juist daarom vindt er een waarderend onderzoek plaats voorafgaand aan een bescherming als archeologische site. Bij gebrek aan kennis over

de initiële bewaringstoestand van niet-beschermde sites, kan de evolutie ervan moeilijk worden vergeleken met een beschermde site.

2 AARDEN MONUMENTEN EN MONUMENTEN ZONDER BOVENGRONDS BOUWKUNDIG RELICT

In dit deel gaan we dieper in op twee 'subsets', met name het bovengronds erfgoed, de aarden monumenten, en de beschermde monumenten met enkel ondergrondse structuren.

2.1 AARDEN MONUMENTEN

2.1.1 Algemeen

In de lijst van 188 beschermingen staan 75 beschermingen van 'aarden monumenten'¹⁸, erfgoed waarvan het zichtbare deel (grotendeels) bestaat uit een aarden ophoging. Dit erfgoed kan volgens de definities in het Onroerenderfgoeddecreet én als monument, én als (deel van) een cultuurhistorisch landschap én als archeologisch site beschouwd worden. Concreet gaat het om erfgoedobjecten waaraan in de lijst de typologie 'motte' of 'tumulus' is toegekend. Een motte is een aarden heuvel uit de middeleeuwse periode met een versterking erop. Deze versterking is intussen meestal verdwenen. Een tumulus is een Romeinse grafheuvel. Beide zijn een voorbeeld van archeologisch erfgoed dat visueel waarneembaar is in de leefomgeving. De lijst van 75 beschermingen bevat 47 aanduidingsobjecten (de juridische items in de inventaris) die 32 mottes (erfgoedobjecten – de inhoudelijke items in de inventaris) beschermen en 28 aanduidingsobjecten die twaalf tumuli (erfgoedobjecten) beschermen.

2.1.2 Het wettelijk kader

Figuur 25 toont het aantal beschermingen van tumuli en mottes met toepassing van de verschillende wetgevingen.

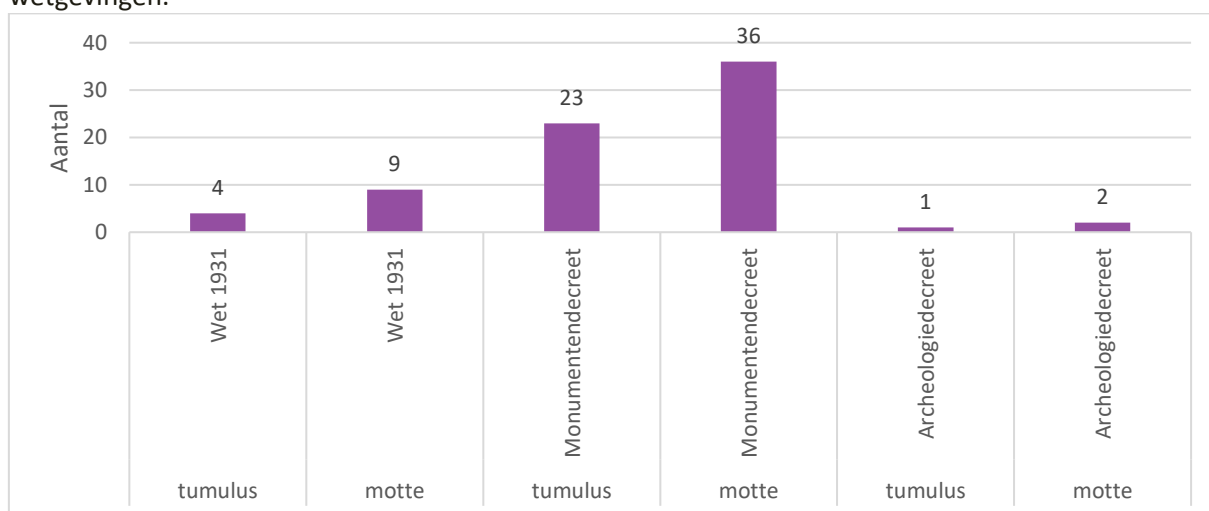

Fig. 25: aantal beschermingen van tumuli en mottes, per wetgevend kader.

¹⁸ De ene schans in de lijst werd buiten beschouwing gelaten.

Het Monumentendecreet steekt er qua aantallen met kop en schouders bovenuit (79%), op ruime afstand gevolgd door de Wet van 1931 en het Archeologiedecreet.

2.1.3 Het gebruikte beschermingsstatuut

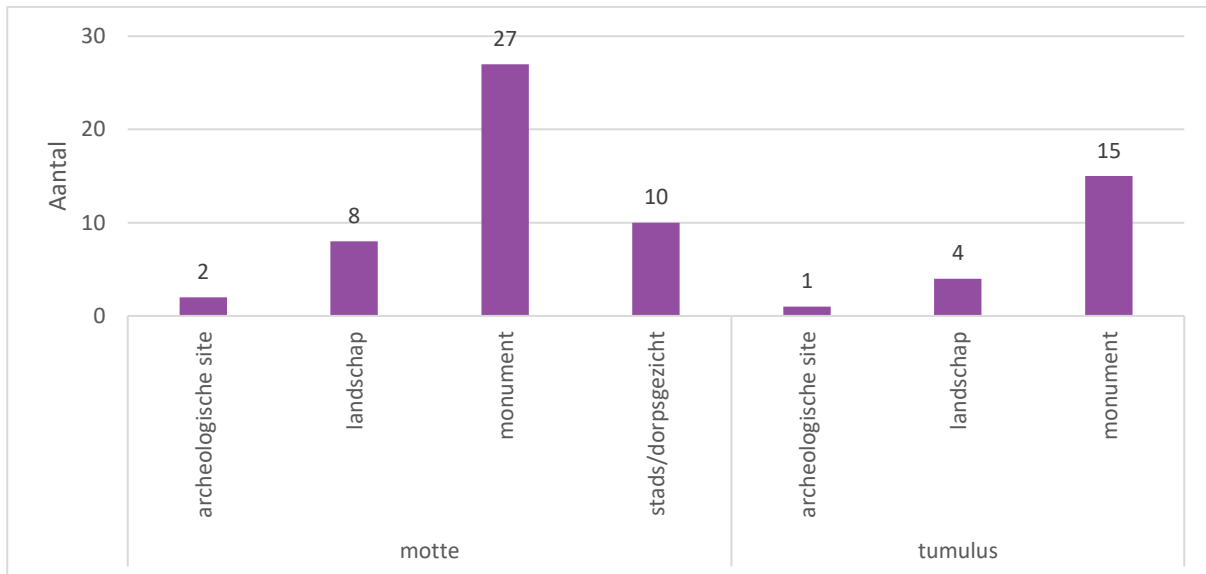

Fig. 26: verschillende beschermingsstatuten per typologie.

Figuur 26 geeft per typologie de verschillende beschermingsstatuten en aantallen weer. De meerderheid van de mottes en tumuli is beschermd als monument of als stads- of dorpsgezicht. Dit hoeft niet te verwonderen gezien de aard van deze sites (zichtbare monumenten), het beperkt aantal beschermingen als archeologische site binnen het totale beschermingsbestand, en het tijdstip waarop deze objecten beschermd zijn (nog voor de invoering van het Archeologiedecreet).

De landschappelijke beschermingen van mottes (acht) en tumuli (vier) zijn in de minderheid. Ook bij deze beschermingen ligt de aanwezigheid van het archeologisch erfgoed (mee) aan de basis van de bescherming.

Het minst voorkomend zijn mottes en tumuli die als archeologische site beschermd zijn. De redenen hiervoor werd reeds vermeld.

Bovendien geldt bij dit type erfgoed vaak de combinatie monument en stads-of dorpsgezicht (vijftien) voor eenzelfde site, waarbij het niet altijd duidelijk is wat de bedoeling van het tweede type bescherming (stads- of dorpsgezicht) was. De combinatie monument en cultuurhistorisch landschap komt in mindere mate voor, met name zes keer, de combinatie monument en archeologische site twee keer en de combinatie monument, archeologie en cultuurhistorisch landschap één keer.

2.1.4 Erfdienstbaarheden en rechtsgevolgen van de beschermingen

Voor de generieke erfdienstbaarheden van de verschillende statuten in de verschillende decreten wordt verwezen naar de paragraaf “**Relevante generieke erfdienstbaarheden/rechtsgevolgen bescherming**” in het eerste deel.

Naast deze generieke rechtsgevolgen kunnen individuele beschermingsbesluiten bijkomende of vervangende beperkingen bevatten die enkel van toepassing zijn op het beschermde goed in kwestie. Dat is in 69% van de mottes en tumuli het geval.

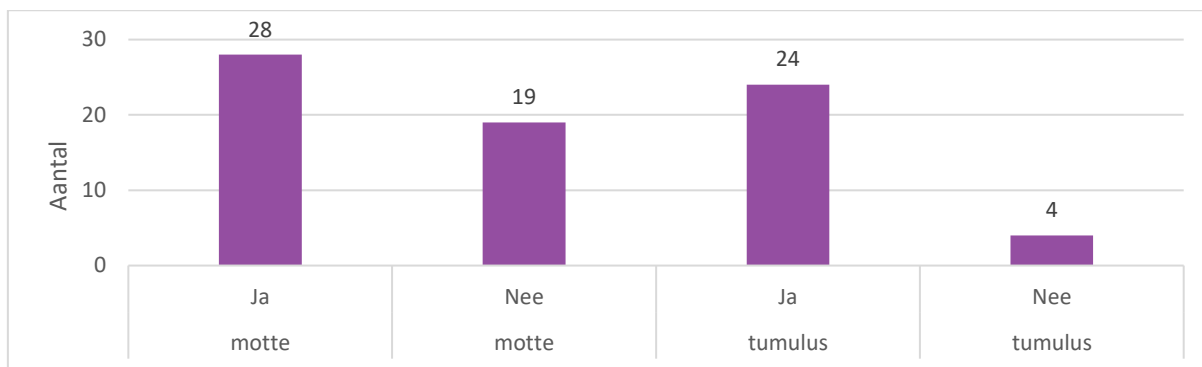

Fig. 27: aantal beschermingen met wel of geen erfgoedwaarden in het besluit

Bovenstaande grafiek geeft weer dat 60% van de beschermingen van mottes erfgoedwaarden bevatten, en 86% van de beschermingen van tumuli.

Wanneer we de erfgoedwaarden per wetgevend instrument bekijken, stellen we vast dat:

- Elf van dertien beschermingen volgens de Wet van 1931 erfgoedwaarden bevatten (85%);
- 40 van de 59 beschermingen volgens het Monumentendecreet erfgoedwaarden bevatten (68%);
- Alle beschermingen (drie) volgens het Archeologiedecreet erfgoedwaarden bevatten (100%).

2.1.4.1 Erfgoedwaarden per statuut

Statuut	mottes	tumuli
archeologische site	0%	100%
monument	48%	81%
cultuurhistorisch landschap	87,5%	75%
stads/dorpsgezicht	70%	100%

Tabel 2: percentage beschermingen van mottes en tumuli met erfgoedwaarden in het beschermingsbesluit, per beschermingsstatuut.

Uit tabel 2 blijkt dat niet zozeer het beschermingsstatuut bepalend is voor het voorkomen van erfgoedwaarden, maar wel het type erfgoed. Binnen hetzelfde beschermingsstatuut (bijvoorbeeld monument of archeologische site) zit toch wat verschil tussen de mottes en de tumuli. Bij alle statuten hebben de tumuli bovendien het vaakst erfgoedwaarden. De oorzaak hiervan werd niet achterhaald.

2.1.4.2 Inhoud van de erfgoedwaarden

De meest voorkomende erfgoedwaarden, zowel bij mottes als bij tumuli die als monument of stads- of dorpsgezicht zijn beschermd, verwijzen naar de wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedenbouw. Aansluitend hierbij moet er vaak een machtiging gevraagd worden om de ordonnantie en het uitzicht van de percelen en het erfgoed erop te wijzigen (tien keer).

Bij twee beschermingen van mottes als monumenten worden er voorwaarden aan het eventuele archeologisch onderzoek op de site gesteld. In enkele gevallen worden bepalingen gestipuleerd t.a.v. het beheer van het bodemarchief: erosie bestrijdende maatregelen zijn niet toelatingsplichtig, bomen moeten boven de grond worden afgezaagd om de archeologische bodem niet te beschadigen.

Dezelfde bepalingen werden eveneens geformuleerd bij één bescherming van een motte als stads- of dorpsgezicht.

Bij de beschermingen van mottes en tumuli als landschap worden in de meeste gevallen toelatingsplichtige handelingen m.b.t. constructies (nieuwe en bestaande), ingrepen, uitzicht en beplantingen gespecificeerd. Bij één aanduidingsobject worden verboden geformuleerd. Eén keer verwijst het besluit naar opgravingen en legt het voorwaarden op aan het archeologisch onderzoek.

2.1.5 Intentie van de bescherming

2.1.5.1 Interpretatie van de intentie van de beschermingen in de besluiten

Figuur 28 geeft een overzicht van de doelstellingen die men trachtte te bereiken met de beschermingen.

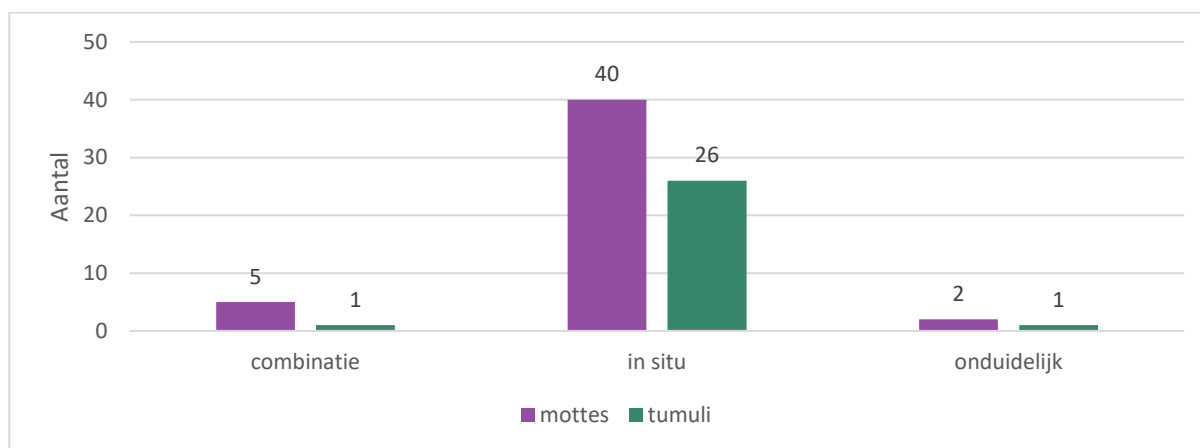

Fig. 28: aantal aanduidingsobjecten per intentie van de bescherming.

Meestal gaan de besluiten niet expliciet in op de intentie van een bescherming. De (eventuele) erfdiensbaarheden opgesomd in de besluiten bieden echter een eerste houvast. Uit de screening van de besluiten en de erfdiensbaarheden daarin kunnen we afleiden dat men in de meeste gevallen een behoud in situ wilde nastreven (cf. supra ‘Inhoud erfdiensbaarheden’).

Het lijkt er op dat de bedoeling van de beschermingen volgens de Wet van 1931 en het Monumentendecreet voornamelijk het behoud van de heuvellichamen (indien aanwezig) was.

De individuele besluiten opgemaakt op basis van het Archeologiedecreet wijken qua intentie meestal af van de algemene doelstelling van het decreet. Standaard wordt in de besluiten namelijk de formulering “dient behouden te worden als een getuige enerzijds en met het oog op toekomstig onderzoek anderzijds” gebruikt. De combinatie in situ – ex situ wordt op die manier nagestreefd.

2.1.5.2 Intentie bereikt?

intentie	intentie bereikt?	typologie	aantal aanduidingsobjecten
combinatie	ja	motte	5
combinatie	ja	tumulus	1
In situ	ja	motte	33
In situ	ja	tumulus	24
In situ	nee	tumulus	1

In situ	onduidelijk	motte	7
In situ	onduidelijk	tumulus	1
onduidelijk	onduidelijk	motte	2
onduidelijk	onduidelijk	tumulus	1

Tabel 3: aantal keer dat de intentie van de bescherming al dan niet werd bereikt.

Tabel 3 geeft voor elke intentie aan in hoeveel gevallen deze bereikt werd, in hoeveel gevallen niet, en hoe vaak dit niet kon worden bepaald. Hierbij blijft het onderscheid tussen mottes en tumuli aangehouden. Het plan bij de bescherming werd getoetst aan luchtfoto's en beelden van Google Street View om de situatie van het moment van de bescherming te vergelijken met de situatie nu. Uit de Centrale Archeologische Inventaris komen aanduidingen van eventueel archeologisch onderzoek. Het blijkt in het algemeen dat in de meeste gevallen de intentie werd bereikt.

Er is echter één uitzondering. De bescherming van de tumulus 'Graf van Gutshoven' (ID 2867, fig. 30) beoogde een in situ bewaring. Dit valt af te leiden uit de erfdienstbaarheden die opgesomd worden in het besluit, en die o.a. een machtiging noodzakelijk maken om het uitzicht te mogen wijzigen. Ook de bescherming als monument volgens het Monumentendecreet wijst in die richting. In 1987 werd echter (een deel van) de tumulus opgegraven.¹⁹ De aarden ophoging van de tumulus werd na de opgraving opnieuw aangevuld, waardoor het uitzicht van het monument werd hersteld. (archieff Onroerend Erfgoed)

¹⁹ Onroerend Erfgoed leverde een machtiging af voor de opgraving op voorwaarde dat de tumulus opnieuw in oorspronkelijke staat zou worden hersteld.

Fig. 29: graf van Gutshoven (Bron: inventaris.onroerendergoed.be).

2.1.5.3 Oorzaken van het wel of niet bereiken van de intentie

Op basis van luchtfoto's en het Grootschalig Referentiebestand werd nagekeken of de bebouwing binnen de beschermingsperimeter geëvolueerd was ten opzichte van de bebouwing op het moment van de bescherming. Het spreekt voor zich dat het inschatten van deze evolutie niet zo nauwkeurig kan gebeuren als er geen plan voorhanden is met aanduiding van de bebouwing en de bescherming bij het beschermingsbesluit. In dat geval werd gekeken naar de beschikbare luchtfoto's die qua datum het dichtst aansloten bij het ogenblik van beschermen. In vijf cases werd deze werkwijze toegepast. Tabel 4 geeft per beschermingsstatuut en typologie de evolutie van de bebouwing weer.

beschermingsstatuut	Evolutie bebouwing	typologie	Aantal aanduidingsobjecten
archeologische site	gelijk	motte	2
archeologische site	gelijk	tumulus	1
landschap	gelijk	motte	7
landschap	gelijk	tumulus	4
landschap	lichte_toename	motte	1
monument	afname	motte	1

monument	gelijk	motte	23
monument	gelijk	tumulus	15
monument	lichte_toename	motte	3
stads- of dorpsgezicht	gelijk	motte	7
stads- of dorpsgezicht	gelijk	tumulus	8
stads- of dorpsgezicht	lichte_toename	motte	3

Tabel 4: evolutie van de bebouwing per beschermingsstatuut en typologie.

Wanneer een toename van de bebouwing binnen de beschermingsperimeter konden worden onderscheiden, werd op basis van de Centrale Archeologische Inventaris en eventueel afgeleverde archeologievergunningen²⁰ nagegaan of deze ingrepen archeologisch geflankeerd waren.

In zeven gevallen kon er een lichte toename van de bebouwing vastgesteld worden. In geen van deze gevallen kon via de CAI of de vergunningstabel archeologisch onderzoek worden teruggevonden. De reden daarvoor is onduidelijk. Waren de ingrepen te klein? Was er (nog) geen archeologische reflex? Naast de evolutie in bebouwing is ook getracht om de mate waarin het voornaamste landgebruik gewijzigd is sinds het moment van bescherming in kaart te brengen (tabel 5). Dat was moeilijker aangezien het landgebruik niet werd opgenomen in de beschermingen en luchtfoto's hiervoor moeilijker leesbaar zijn.

beschermingsstatuut	evolutie landgebruik	typologie	Aantal aanduidingsobjecten
archeologische site	geen	motte	2
archeologische site	geen	tumulus	1
landschap	beperkt	motte	1
landschap	geen	motte	7
landschap	geen	tumulus	4
monument	?	motte	1
monument	?	tumulus	1
monument	beperkt	motte	3
monument	geen	motte	23

²⁰ Voor het uitvoeren van veel archeologisch onderzoek is sinds 1993 een specifieke vergunning nodig. Deze wordt verleend door het agentschap Onroerend Erfgoed.

monument	geen	tumulus	14
stads- of dorpsgezicht	beperkt	motte	3
stads- of dorpsgezicht	geen	motte	7
stads- of dorpsgezicht	geen	tumulus	8

Tabel 5: evolutie van het landgebruik sinds de bescherming.

2.1.6 Conclusies en aanbevelingen

Zie ook 1.8.2 Conclusies en aanbevelingen over de beschermingsbesluiten p. 31 e.v.

2.1.6.1 Noodzakelijke of optionele herziening van het beschermingsbesluit

In de meeste gevallen is een aanpassing van de beschermingsstatuten aangewezen. Aangezien bijna alle sites nagenoeg niet werden aangetast sinds de bescherming hebben ze immers nog steeds een belangrijke (archeologische) erfgoedwaarde. Echter, de wijze waarop deze besluiten dienen aangepast te worden dient steeds per site bekeken te worden, en kan diverse vormen aannemen.

2.1.6.2 Welke herziening of aanpassing?

In het kader van de eventuele herziening van het beschermingsstatuut van dit type monumenten bestaande uit een bovengrondse en ondergrondse component moeten we in de eerste plaats de gewenste finaliteit en doelstellingen zoals we die in het huidige archeologisch erfgoedbeheer zien voor ogen houden. Bij de castrale mottes en tumuli is dit nagenoeg altijd een streven naar enerzijds in situ behoud (door o.a. een goed beheer van het aarden monument, maar ook door het vermijden van bodemingrepen elders op de site), anderzijds ex situ behoud wanneer dit niet mogelijk is. Dit behoud ex situ wordt verzekerd door de verplichtingen gestipuleerd binnen het Onroerenderfgoeddecreet. Voor het in situ behoud dienen gepaste en doelgerichte maatregelen geformuleerd te worden t.a.v. bv. erosiebestrijding (bv. door verbod op diepploegen), en het behoud van de aarden monumenten (bv. wijze van verwijderen van boomopslag). Van groot belang is ook het bepalen van de juiste perimeter van de gewenste bescherming. In veel gevallen is immers enkel het heuvellichaam beschermd, terwijl deze deel uitmaken van een ruimer archeologisch geheel (middeleeuwse castrale site of zelfs historische dorpskern in het geval van de mottes; Romeins- of ijzertijdgrafveld in het geval van de tumuli). Verkennend, evaluerend en waarderend onderzoek van deze sites en hun omgeving zijn hiervoor in nagenoeg alle gevallen nodig. Een bijkomend facet is de huidige eigendomstoestand en het bijhorend economisch gebruik van de terreinen. Een bescherming als archeologische site kan immers de huidige bestemming of het economisch gebruik van de terreinen niet wijzigen, waardoor elke bescherming noodzakelijkerwijs het compromis zal moeten zoeken tussen de ideale of gewenste toestand vanuit het perspectief van het erfgoedbeheer, en de eigendomstoestand of het economisch beheer.

Tal van opties zijn dan ook mogelijk: opheffing, aanpassing tot een ander beschermingsstatuut, toevoegen van een extra bescherming, of combinaties van deze mogelijkheden. We zetten hieronder de belangrijkste op een rijtje.

2.1.6.3 Aanpassingen bij een fout beschermingsstatuut

De castrale mottes en tumuli (met omgeving) voldeden en voldoen aan de definities van monument, landschap en archeologische zone en site in de verschillende decreten (1976, 1993, 1996, 2015). De wet van 1931 bevatte nog geen definities. In het Onroerenderfgoeddecreet is de verhouding tussen de verschillende statuten niet expliciet geregeld.

In principe kan een goed met archeologische waarde dus nog steeds als monument beschermd worden zolang het aan deze definitie voldoet (De Clercq *et al.* 2017, 85). Er kan bijgevolg worden gesteld dat er voor de bescherming van ‘archeologische aarden monumenten’ een correcte inzet was van de instrumenten beschermd monument, landschap en archeologische site.

Het is anders met de beschermingen als stads- of dorpsgezicht. Het decreet van 1976 beoogde het beschermen van waardevolle ruimere gehelen, waarbij het belang van het ensemble en niet het individuele monument primeert. In 1995 werd een tweede luik aan de definitie van stads-of dorpsgezicht toegevoegd zodat ook ondersteunende stads- of dorpsgezichten konden worden beschermd. Het stads- of dorpsgezicht ontleende in dat geval haar waarde aan het monument waar het rond lag, als een soort buffer (De Clercq *et al.* 2017, 60).

Achttien van de 26 stads- of dorpsgezichten (69%) liggen rond een motte of tumulus. Wat de bedoeling van deze beschermingen was, is niet altijd af te leiden: wou men de omgeving van het monument vrij/open houden, wou men de originele perceelstructuur van de motte met neerhof behouden of wou men de archeologische ondergrond bewaren? Bij de tumuli lijkt het vooral om de eerste reden te gaan aangezien de zones rond tumuli over het algemeen archeologisch niet zo goed gekend zijn. Voor mottes blijft het een open vraag. Het stads- of dorpsgezicht ontleent in elk geval zijn (historische) waarde aan het monument waar het bij hoort. In die zin beantwoorden deze stads- of dorpsgezichten eerder aan de definitie van ondersteunend stads- of dorpsgezicht. Slechts twee van de besproken beschermingen dateren echter van na 1995, toen de definitie werd uitgebreid. Intussen werd de definitie van stads- of dorpsgezicht opnieuw teruggeschroefd en is het ondersteunend stads- of dorpsgezicht geschrapt.

Het beschermingsstatuut stads- of dorpsgezicht is bijgevolg minder geschikt om de archeologische erfgoedwaarde van mottes en tumuli te vrijwaren. Archeologisch onderzoek als milderende maatregel is bij een stads- of dorpsgezicht, dat er op gericht is om het uitzicht te vrijwaren, niet evident.

Decretaal gezien is het mogelijk om een stads- of dorpsgezicht om te zetten naar een archeologische site (of een ander type bescherming). Het is echter de vraag of dat zonder verder onderzoek tot een onderbouwde bescherming als archeologische site kan leiden. De perimeters van de stads- of dorpsgezichten zijn namelijk niet gebaseerd op archeologische argumenten, maar volgen oude perceelsgrenzen. Bovendien is niets geweten over de bewaringstoestand van de ondergrondse sporen en artefacten.

Wanneer een motte of tumulus enkel beschermd is als cultuurhistorisch landschap en de kern van de bescherming het archeologisch erfgoed betreft, kan men ook sterk overwegen om de bescherming om te zetten naar een archeologische site met archeologische waarde en specifieke doelstellingen en voorschriften. Ook hier geldt de kanttekening dat mogelijk verder onderzoek nodig is als onderbouwing.

Bepalend bij de keuze voor een ander statuut is het antwoord op de vraag wat men wil bereiken.

2.1.6.4 Aanpassingen aan onduidelijke beschermingsbesluiten

De algemene tendens die door de jaren heen in alle beschermingsbesluiten naar voor komt, is ook bij de aarden monumenten duidelijk aanwezig. De beschermingsbesluiten worden langzamerhand uitgebreider onderbouwd om meer rechtszekerheid en transparantie te bieden. Er wordt steeds meer, zoals beheersdoelstellingen, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen vastgelegd in de besluiten (De Clercq *et al.* 2017, 104).

39 besluiten werden opgemaakt onder het Monumentendecreet en ongeveer 2/3 van de 75 beschermingen dateert uit de jaren 1970-1980. Dit heeft tot gevolg dat de besluiten vaak weinig

informatie bieden in vergelijking met de besluiten van vandaag. Beheersdoelstellingen werden pas in het Landschapsdecreet voorzien, en later veralgemeend in het Onroerenderfgoeddecreet. Geen van de objecten die hier aan bod komen werden beschermd met een van deze instrumenten. Rechtsgevolgen of erfdienstbaarheden zijn daarentegen vaker wel dan niet opgenomen (cf. supra) en kunnen al wel een houvast bieden om de intentie en doelstellingen van een bescherming te ontwaren. Verschillende acties en/of combinaties van acties zijn nodig of mogelijk om besluiten aan te passen.

Plan toevoegen

Enkele beschermingen hebben een besluit, maar geen plan met de aanduiding van de site (aanduidingsobjecten 1296 en 1301, 10965, 11772). Het is noodzakelijk om dit plan toe te voegen.

Beheersdoelstellingen toevoegen

Oude beschermingen bevatten over het algemeen geen beheersdoelstellingen. Het is nuttig om deze toe te voegen. Deze extra elementen maken het eenvoudiger om eenduidig te bepalen of een bescherming als monument, (cultuurhistorisch) landschap en stads- of dorpsgezicht al dan niet een archeologische finaliteit heeft. De expliciete opname van beheersdoelstellingen vormt daardoor een meerwaarde.

Ook aan de besluiten volgens het Archeologiedecreet is het nuttig om duidelijke beheersdoelstellingen toe te voegen. Door de opname van beheersdoelstellingen is duidelijk of een bescherming als archeologische site tot doel heeft om de site te bewaren in situ, ex situ, of als een mengvorm van beide en zal er minder verwarring ontstaan over het beheer van de sites.

Archeologische waarde toevoegen

Het is nuttig om, indien niet toegekend, de archeologische waarde toe te voegen. Dit maakt het eenvoudiger om eenduidig te bepalen of een bescherming als monument, (cultuurhistorisch) landschap en stads- of dorpsgezicht al dan niet een archeologische finaliteit heeft. De expliciete opname van de archeologische waarde vormt daardoor een meerwaarde.

Perimeter bestaande bescherming aanpassen of uitbreiden

De beschermingen als monument van mottes en tumuli beperken zich hoofdzakelijk tot het heuvellichaam. Men zou kunnen opteren om de beschermingsperimeter uit te breiden en de hele site als monument te beschermen (inclusief beheersdoelstellingen, archeologische waarde, etc.). Als gevolg kan de bescherming als stads- of dorpsgezicht dan opgeheven worden. Om de perimeter op verantwoorde wijze af te bakenen, zal er net zoals bij een nieuwe bescherming als archeologische site extra onderzoek moeten gebeuren. Naar toekomstig beheer van het erfgoed is dit niet de beste keuze: de dan geldende rechtsgevolgen van de bescherming als monument zijn minder gericht op archeologisch erfgoed.

De afbakening bij de bescherming van de Tumulus van Middelwinden (ID 570) is van slechte kwaliteit en moet aangepast worden.

Monument met bijhorende overgangszone

Vijftien mottes en tumuli zijn niet alleen beschermd als monument maar ook als stads- of dorpsgezicht. Het stads- of dorpsgezicht diende eerder als bufferzone rond het monument. In deze gevallen kan men opteren om aan de bescherming als monument een overgangszone toe te voegen die het stads- of dorpsgezicht vervangt. Een overgangszone is een begrensde oppervlakte die de erfgoedwaarde van een archeologische site, monument, cultuurhistorisch landschap of stads- en dorpsgezicht ondersteunt. Het stads- of dorpsgezicht kan dan opgeheven worden. Deze overgangszone wordt dan best voorzien met beperkende maatregelen in verband met landgebruik. Zo kan onder andere vermeden worden dat de voet van de aarden heuvels wordt aangetast door landbouwactiviteiten.

2.1.6.5 Een nieuwe bescherming toevoegen

Om vat te krijgen op ingrepen in de bodem geeft een bescherming als archeologische site de meeste mogelijkheden. Bij vergunningsplichtige handelingen (stedenbouwkundige handelingen en verkavelingen) is een (bekrachtigde) archeologienota verplicht. Bij toelatingsplichtige handelingen gebruikt men de procedure voor archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstelling.

2.1.7 Aanbevelingen

In het geval van de aardmonumenten lijkt het een goede optie om de mogelijkheid van een nieuwe bescherming als archeologische site te onderzoeken. De bewaringstoestand en uitgestrektheid van de sites moeten in het kader van een eventuele bescherming onderzocht worden. Het lijkt nuttig om te starten met een thematisch onderzoeksproject rond tumuli. Dit is een beperkte, eenvormige dataset waarnaar tot nu toe weinig onderzoek gebeurd is en waarover relatief weinig geweten is. Resultaten van dit onderzoek kunnen eveneens dienen om de onderzoeksbalans aan te vullen.

2.2 BESCHERMDE MONUMENTEN ZONDER BOVENGRONDS BOUWKUNDIG RELICT

2.2.1 Algemeen

Uit de lijst van 188 beschermingen selecteerden we negen beschermde monumenten waar het erfgoed zich ondergronds bevindt en waar geen relatie (meer) is tot een bovengronds bouwkundig relict (beschermingen volgens het Onroerenderfgoeddecreet werden buiten beschouwing gelaten).

Het gaat om de Federmessersite op de Meirberg (Hoogstraten, ID 4573), de vicus van Velzeke (Zottegem, ID 10891), de villa van Steenbeke (Zottegem, ID 10945), het castellum van Maldegem (ID10974), de funderingsresten van het Hof van Nedergem (Zemst, ID 1547), de archeologische overblijfselen van het Norbertinessenklooster te Lanaken (ID 3225), het verdwenen kasteel van Reningelst (Poperinge, ID 13466), de circulaire burcht van Veurne (ID 13505) (wel herkenbaar in het stratenpatroon) en het kasteel van Roost (Haacht, ID 533).

2.2.2 Beschermingsstatuut

Deze negen sites zijn allemaal beschermd als monument volgens het Monumentendecreet van 1976. Hoewel ze voldoen aan de definitie van een monument uit dat decreet (cf. supra deel 1), is dit erfgoed eerder te typeren als archeologisch erfgoed en niet als bouwkundig erfgoed, de monumenten in de klassieke zin van het woord, waarbij het visueel waarneembaar karakter sterk aanwezig en bepalend is.

2.2.3 Erfdienstbaarheden

2.2.3.1 Rechtsgevolgen van het Monumentendecreet

Aangezien de sites als monument beschermd waren op het moment dat het Monumentendecreet in voege was, waren het ook die rechtsgevolgen die golden tot de inwerkingtreding van het Onroerenderfgoeddecreet. De rechtsgevolgen die relevant waren voor het archeologisch erfgoed zijn opgenomen in bijlage 2.

2.2.3.2 Rechtsgevolgen van het Onroerendergoeddecreet

Aangezien deze sites als monument beschermd zijn, zijn naast de generieke rechtsgevolgen die voor alle types beschermingen gelden, ook de rechtsgevolgen specifiek voor monumenten van kracht. De rechtsgevolgen die relevant kunnen zijn voor het archeologisch erfgoed zijn eveneens opgenomen in bijlage 2.

2.2.3.3 Rechtsgevolgen in de individuele besluiten

Verskillende besluiten bevatten specifieke erfdienstbaarheden die betrekking hebben op het archeologisch erfgoed.

Het beschermingsbesluit van de prehistorische site op de Meirberg legt een verbod op om het reliëf van het terrein te wijzigen en maakt ontbossen, graafwerken en opgravingen toelatingsplichtig.

Ook het beschermingsbesluit van het kamp en de vicus van Velzeke en de villa van Steenbeke (zelfde besluit) bevat verschillende erfdienstbaarheden specifiek voor de archeologische ondergrond waaronder het toelatingsplichtig maken van opgravingen, een verbod om activiteiten uit te voeren die de bestaande bodemsituatie verstoren, een verbod om archeologische sporen en constructie te beschadigen of het uitzicht ervan te wijzigen.

In het beschermingsbesluit van het verdwenen kasteel van Reningelst (Poperinge) is een erfdienstbaarheid specifiek ter vrijwaring van de archeologische ondergrond opgenomen, nl. "een bijkomende erfdienstbaarheid van non-aedificandi²¹".

Het beschermingsbesluit van de circulaire burcht in Veurne verbiedt het oprichten van gebouwen (non aedificandi) en het verstoren van de bodemsituatie, tenzij mits toestemming. De bevoegde administratie moet dus toelating geven voor deze werkzaamheden.

Ook het besluit dat het kasteel van Roost beschermt bevat specifieke erfdienstbaarheden: voor activiteiten die de aard van de grond of het uitzicht van het terrein zouden kunnen wijzigen, waaronder opgravingen, boringen, ... heeft men toestemming nodig.

In de overige besluiten (castellum van Maldegem, Norbertinessenklooster, Hof van Nedergem) zijn geen specifieke erfdienstbaarheden opgenomen die betrekking hebben op de archeologische ondergrond.

2.2.4 Intentie van de bescherming

In dit onderdeel proberen we de intentie van de bescherming en of die intentie bereikt is te achterhalen.

De intentie is in vier besluiten aangeduid als 'in situ' (cf. deel 1 en doelmatigheidsanalyse fase 1). Uit de andere besluiten valt de intentie niet duidelijk op te maken, ofwel omdat het besluit geen verdere informatie geeft ofwel omdat het besluit verwijst naar opgravingen, hetgeen in tegenspraak is met de bescherming als monument.

Federmessersite op de Meirberg (Hoogstraten, ID 4573)

Hoewel de intentie niet duidelijk blijkt, kan we toch worden besloten dat deze niet werd bereikt. Een deel van de site werd immers ongedocumenteerd vernield bij de uitbreiding van een loods. (Archief Onroerend Erfgoed) Er kan dus geen sprake zijn van behoud in situ of ex situ, ongeacht de intentie van de bescherming.

Kamp en vicus van Velzeke (Zottegem, ID 10891)

²¹ Een bouwverbod.

De intentie is onduidelijk geformuleerd in het besluit. Op het plan bij het beschermingsbesluit staan binnen de perimeter van de bescherming geen constructies ingetekend. Op het huidige GRB zijn wel verschillende kleinere constructies aangeduid. Deze zijn niet voor advies voorgelegd aan het agentschap hoewel het oprichten van constructies wel toelatingsplichtig is volgens het beschermingsbesluit.

Villa van Steenbeke (Zottegem, ID 10945)

De intentie is onduidelijk in het besluit. De CAI bevat geen gegevens van archeologisch onderzoek na de datum van bescherming. Er werden ook geen constructies binnen de bescherming opgetrokken (hoofdzakelijk landbouwgebied) zodat waarschijnlijk sprake is van een in situ bewaring. Uiteraard geldt hier net zoals bij de andere beschermingen dat er geen zicht is op graafwerken (aanleg riolering, ...) die geen sporen hebben nagelaten aan de oppervlakte. Bovendien dateren de opgravingen van voor de datum van bescherming. Een deel van de site is dus sowieso 'vernield'.

Castellum van Maldegem-Vake (Maldegem, ID 10974)

Voor deze bescherming is een in situ behoud vooropgesteld. Daarna werd echter een constructie bijgebouwd en deze woning uitgebreid. De CAI bevat geen informatie over archeologisch onderzoek naar aanleiding van deze werken.

Archeologische overblijfselen van het Norbertinessenklooster (Lanaken, ID 3225)

In het besluit is geen informatie opgenomen die iets vertelt over de intentie van de bescherming. Er zijn sinds de bescherming geen constructies binnen de perimeter van de bescherming bijgekomen, evenmin is er archeologisch onderzoek geregistreerd in de CAI.

Funderingsresten Hof van Nedergem (Zemst, ID 1547)

Uit het besluit kunnen we niets opmaken over de intentie van de bescherming. Sinds de bescherming zijn er twee constructies bij gekomen op de beschermde percelen. Deze ingrepen werden niet archeologisch geflankeerd. In 2004 werd de aanvraag voor een carport met berging gunstig geadviseerd "op voorwaarde dat aanvrager in de loop van de uitvoering erop toeziet dat er aan de archeologisch waardevolle funderingsresten niet wordt geraakt". Het tuinhuisje werd in 1994 gunstig geadviseerd. De impact van deze ingrepen is vermoedelijk vrij klein geweest. De bouw van de woningen in 1995 moet echter wel een grote impact gehad hebben. De opgetrokken woningen bevinden zich net buiten of net op de rand van de beschermingsperimeter. De twaalf meter brede gracht die de funderingsresten omsloot is buiten de bescherming gelaten en is waarschijnlijk wel (deels) vernield door de bouw van beide woningen (bron: Archief Onroerend Erfgoed Leuven).

Verdwenen kasteel van Reningelst (Poperinge, ID 13466)

De intentie van de bescherming laat zich afleiden uit het beschermingsbesluit. Er is namelijk een bijkomende erfgoedwaardigheid van non-aedificandi opgelegd. Sinds de bescherming zijn er geen constructies en dergelijke opgetrokken op de beschermde percelen (grasland).

Circulaire burcht (Veurne, ID 13505)

De intentie van de bescherming wordt duidelijk uit het beschermingsbesluit. De erfgoedwaardigheden maken het oprichten van gebouwen en activiteiten die de bodem verstoren namelijk toelatingsplichtig. Hieruit volgt dat de vermoedelijke intentie een in situ bewaring is. Er is een lichte toename in de bebouwing vastgesteld, maar deze ingrepen werden archeologisch geflankeerd. Een gedeelte van de site is bijgevolg ex situ bewaard.

Kasteel van Roost (Haacht, ID 533)

Men opteerde volgens het besluit voor een in situ behoud. In 2016 realiseerde de VLM een herinrichting met opnieuw uitgraven van de grachten en evocatie van de muurresten van het kasteel, sindsdien grasland met ringgracht en eiland met reconstructie van muurresten en recreatiefunctie.

Tijdens de heraanleg van de site primeerde het behoud in situ. Er is een vooronderzoek uitgevoerd om na te gaan hoe diep de grachten waren. Bij de evocatie werden geen historische grachtvullingen geraakt. Funderingen van het kasteel werden evenmin geraakt. Door vroeger onderzoek wist met hoe diep deze onder het maaiveld zitten. (info E. Patrouille)

2.2.5 Conclusie en aanbevelingen

Hoewel in zes van de negen beschermingsbesluiten erfgoedbeschermbaarheden opgenomen zijn die zich vrij expliciet richten op het archeologisch erfgoed (én ze voldoen aan de decretale definitie van een monument), kunnen we ons de vraag stellen of het monumentenstatuut hier wel de meest efficiënte vorm van bescherming is. Naast de generieke toelatingsplichten zijn namelijk ook de specifieke toelatingsplichten voor beschermde monumenten van kracht. Deze toelatingsplichten gaan zoals eerder aangehaald uit van een eerder 'klassieke' benadering van een monument, als bouwkundig erfgoed. Aangezien de besproken monumenten zich onder het maaiveld bevinden, is het voor deze beschermingen vooral belangrijk om greep te krijgen op ingrepen in de bodem. Wanneer het de bedoeling is om de resten ex situ te behouden, gebeurt dit het beste via een archeologische bescherming waarbij voor vergunningsplichtige ingrepen in de bodem een bekrachtigde archeologienota nodig is. Ook wanneer het de bedoeling is om de resten in situ te behouden kan men voor een bescherming als archeologische site kiezen.

Deze studie suggereert dat het voor deze sites nuttig is om verder te onderzoeken of ze deze sites in aanmerking komen voor een archeologische bescherming. Zowel de bewaringstoestand als de afbakening zullen in dit onderzoek moeten opgenomen worden. De afwezigheid van een bovengronds, zichtbaar relict, rechtsgevolgen die beter aansluiten bij dit type erfgoed en de mogelijkheid om aangepaste beheersdoelstellingen en toelatingsplichtige handelingen in het beschermingsbesluit in te schrijven zijn hiervoor doorslaggevend.

2.3 GERAADPLEEGDE BRONNEN

- DE CLERCQ L. (red.) 2017: *Doelmatigheidsanalyse van het beschermingsinstrumentarium. Fase 1: de geschiedenis van het beschermen 1931-2016*, Onderzoeksrapporten Onroerend Erfgoed 65.
- PYPE P. & DE CLERCQ W. 2006: Archeologisch onderzoek op het Bladelinplein in Middelburg-in-Vlaanderen (gem. Maldegem) (O.-VI.), in: *Archaeologia Mediaevalis Kroniek* jg. 29, pp. 93-96.
- Archief Onroerend Erfgoed
- Onroerend Erfgoed, *Resultaten van archeologisch vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) en archeologische opgravingen, uitgevoerd in het kader van het Onroerenderfgoeddecreet: 2017*.
- Interne nota afdwingbaarheid in situ behoud archeologische beschermingen
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <https://www.onroenderfgoed.be/nl/bescherming/vastgestelde-inventarissen>
- <https://besluiten.onroenderfgoed.be/>

3 BIJLAGE 1

veld	betekenis	waarden	bron
id	unieke identificatie (ID aanduidingsobject)	numeriek	beschermingsdatabank
naam	benaming	tekst	beschermingsdatabank
beschermingsstatuut	statuut van het object (beschermingstype)	landschap, monument, archeologische site, stads- en dorpsgezicht	beschermingsdatabank
beschermingsdatum	datum van definitieve bescherming (tenzij bij voorlopig beschermde)	datum dd/mm/jjjj	beschermingsdatabank
wettelijk kader	Wetgeving die van toepassing was op het moment van bescherming	Wet 1931, Monumentendecreet, Landschapsdecreet, Archeologiedecreet, Onroerenderfgoeddecreet	beschermingsbesluit
status procedure	voorlopig of definitief beschermd	voorlopig, definitief	beschermingsdatabank
typologie	Inhoudelijk/functioneel type van het beschermde object	Cf. thesaurus	beschermingsdatabank (vereenvoudigd)
verwant	ID van andere beschermde objecten in de dataset waarmee het huidige object verwant is (bv. monument met omliggend stads- of dorpsgezicht)	numeriek (ID ander object)	
inhoudelijk ID	identificatie van het inhoudelijk erfgoedobject waar het beschermde object deel van uitmaakt	numeriek	inventaris/beschermingsdatabank
visueel beleefbaar	gegeven of de beschermde site visueel ervaren kan worden in het landschap (bv. tumulus wel, sporensite niet)	ja/nee	Streetview, foto's, luchtfoto
intentie	doelstelling die men wilde bereiken met de bescherming	in situ, ex situ, combinatie, onduidelijk	beschermingsbesluit, beschermingsdossier, waarderingsonderzoek
erfdienstbaarheden	gegeven of er al dan niet specifieke erfdienstbaarheden zijn opgenomen in het beschermingsbesluit	ja/nee	beschermingsbesluit
aard erfdienstbaarheden	oplijsting van de specifieke erfdienstbaarheden die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit	Tekst (1:1 overgenomen uit beschermingsbesluit)	beschermingsbesluit
evolutie bebouwing	mate waarin de bebouwing en verharding van de beschermde site geëvolueerd is sinds het moment van bescherming	afname, gelijk, lichte toename, sterke toename	kadasterplan bij beschermingsbesluit, actueel kadasterplan, luchtfoto's
archeologische flankering	mate waarin bouwwerken in het beschermde gebied geflankeerd zijn met archeologisch onderzoek, voor zover gekend (indien geen bouwwerken plaatsvonden is archeologische flankering niet van toepassing)	geen, sporadisch, systematisch, niet van toepassing	CAI

4 BIJLAGE 2

Tabel: evolutie rechtsgevolgen en erfgoedbehouwen bij beschermingen

Wettelijk kader	Rechtsgevolgen/voorschriften
<i>Wet 1931</i>	
Monument (1931-1976)	De eigenaar van een gerangschikt monument of gebouw mag er geen verandering van blijvende aard aan brengen, waardoor het uitzicht wordt gewijzigd, zonder daarvoor de toelating te hebben ontvangen bij koninklijk besluit, getroffen nadat de koninklijke commissie voor monumenten en landschappen alsmede het college van burgemeester en schepenen advies hebben uitgebracht.
Landschap (1931-1996)	<p>(1931-1993)</p> <p>Elk koninklijk besluit tot rangschikking van een landschap bevat als bijlage een plan dat er de grenzen nauwkeurig van zal bepalen. Het somt de beperkingen op, welke gebracht worden aan de rechten der eigenaars en welke door de behartiging van het nationaal belang worden opgelegd. Echter zal het koninklijk besluit de vrijheid van den landbouwer niet kunnen beperken, wat de aanplantingen en de verbouwingen betreft.</p> <p>(1993-1996)</p> <p>De Vlaamse Executieve stelt een voorstel tot rangschikking als landschap vast. Het voorstel bevat inzonderheid : ... een opsomming van de op te leggen erfgoedbehouwen van openbaar nut</p>
Monumentendecreet en -besluit	
Monument (1976-2015)	<p>Het besluit vermeldt de algemene en eventueel specifieke voorschriften inzake instandhouding en onderhoud</p> <p>Het vermeldt de bijzondere beperkingen die met het oog op de vrijwaring van de wezenlijke kenmerken van het beschermd monument, stads- of dorpsgezicht aan het eigendomsrecht worden gesteld.</p> <p>De eigenaars en vruchtgebruikers van een beschermd monument of van een in een beschermd stads- of dorpsgezicht gelegen onroerend goed, zijn ertoe gehouden, door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te behouden en het niet te ontsieren, te beschadigen of te vernielen.</p> <p>De voorschriften van dit besluit zijn slechts van toepassing voor zover zij niet afwijken van de specifieke voorschriften bepaald in de beschermingsbesluiten.</p> <p>De volgende werken en werkzaamheden tot instandhouding en onderhoud zijn verboden behoudens schriftelijke vergunning van de Vlaamse regering of haar gemachtigde:</p> <p>...</p> <ul style="list-style-type: none"> - het aanbrengen, wijzigen of vervangen van publiciteitspanelen, lichtreclames, uithangborden, opschriften en dergelijke; - het stapelen van alle stoffen of installeren van alle uitrustingen en

toestellen die vallen onder de wetgeving op de hinderlijke, gevaarlijke en ongezonde inrichtingen;

- het zichtbaar aanbrengen van leidingen of apparaturen voor nutsvoorzieningen;
- het aanbrengen, wijzigen of vervangen van straatmeubilair, zoals bloembakken, banken, lantaarns, verlichtingspalen, pompen, parkeermeters, hekkens, tuinmuren, afsluitingen, wachthuisjes, telefooncellen en andere beeldbepalende elementen;
- het wijzigen of vervangen door een ander materiaal dan het aanwezige van bestrating, trottoirs en stoepen;
- het uitvoeren van graafwerken die de stabiliteit van gebouwen en constructies in gevaar kunnen brengen;
- het ondernemen van opgravingen met het doel archeologische monumenten te ontdekken en te onderzoeken.

- het uitvoeren van om het even welke ingreep op bomen en vegetatiecomplexen evenals op de betrokken wortelzones, zoals onder meer snoeien, ontwateren of grondverdichten;

- het uitvoeren van elke ingreep op de geologische of geomorfologische merkwaardigheden die het uitzicht ervan kan veranderen of het voortbestaan van deze elementen in gevaar kan brengen.

Stads- en dorpsgezicht (1976-2015)

Het besluit vermeldt de algemene en eventueel specifieke voorschriften inzake instandhouding en onderhoud

Het vermeldt de bijzondere beperkingen die met het oog op de vrijwaring van de wezenlijke kenmerken van het beschermd monument, stads- of dorpsgezicht aan het eigendomsrecht worden gesteld.

De eigenaars en vruchtgebruikers van een beschermd monument of van een in een beschermd stads- of dorpsgezicht gelegen onroerend goed, zijn ertoe gehouden, door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te behouden en het niet te ontsieren, te beschadigen of te vernielen.

De volgende werken en werkzaamheden tot instandhouding en onderhoud zijn verboden behoudens schriftelijke vergunning van de Vlaamse regering of haar gemachtigde:

...

- het aanbrengen, wijzigen of vervangen van publiciteitspanelen, lichtreclames, uithangborden, opschriften en dergelijke;
- het stapelen van alle stoffen of installeren van alle uitrustingen en toestellen die vallen onder de wetgeving op de hinderlijke, gevaarlijke en ongezonde inrichtingen;
- het zichtbaar aanbrengen van leidingen of apparaturen voor nutsvoorzieningen;
- het aanbrengen, wijzigen of vervangen van straatmeubilair, zoals bloembakken, banken, lantaarns, verlichtingspalen, pompen, parkeermeters, hekkens, tuinmuren, afsluitingen, wachthuisjes, telefooncellen en andere beeldbepalende elementen;
- het wijzigen of vervangen door een ander materiaal dan het aanwezige van bestrating, trottoirs en stoepen;
- het uitvoeren van graafwerken die de stabiliteit van gebouwen en constructies in gevaar kunnen brengen;
- het ondernemen van opgravingen met het doel archeologische monumenten te ontdekken en te onderzoeken.

- alle activiteiten die de verdwijning van bomen en stuiken tot gevolg hebben, met uitzondering van normale, oordeelkundig uitgevoerde onderhoudswerken, zoals het kappen en snoeien van opgaande bomen, hakhout, knotbomen, leibomen en gekandelaarde bomen, en het scheren en snoeien van hagen en andere geschoren vormen;

- alle werken en werkzaamheden die de leefbaarheid van bomen kunnen beïnvloeden, zoals verankeringen, standplaatswijzigingen en grondwerken.

**Landschapsdecreet en -
besluit**

**Landschap
(1996-2015)**

De Vlaamse regering stelt, nadat de Commissie gehoord is, de definitieve bescherming vast van de in het besluit tot voorlopige bescherming vermelde goederen.

Het besluit tot definitieve bescherming vermeldt de redenen die tot de bescherming aanleiding geven.

Het besluit tot bescherming bevat inzonderheid:

...

- alle maatregelen en richtlijnen die door of krachtens dit decreet worden opgelegd met het oog op de instandhouding en het onderhoud van landschappen, met inbegrip van de erfgoedwaarden van openbaar nut en van de beperkingen op de uitoefening van de eigendoms- en gebruiksrechten;

- de doelstellingen van het toekomstige beheer die de optimale verwezenlijking van de waarden die aanleiding hebben gegeven tot de bescherming omschrijven;

...

Het besluit tot bescherming kan de teeltkeuze van actueel agrarisch geëxploiteerde gronden niet beperken behoudens voor wat betreft:

- historisch permanent grasland;
- overig grasland of akkerland, met het oog op het herstel van historisch permanent grasland, gelegen in:

a) de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk overstromingsgebied, wachtbekkens en militaire domeinen, ontginningsgebieden die een van de in dit artikel genoemde bestemmingen als nabestemming hebben, op de plannen van aanleg met toepassing van het decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996 of de ruimtelijke uitvoeringsplannen met toepassing van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening;

b) de beschermde duingebieden aangewezen met toepassing van het decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen.

In het kan evenwel op basis van vrijwilligheid overeengekomen worden het aantal teelten te beperken.

De eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers van een voorlopig of definitief beschermd landschap zijn verplicht door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te houden, het niet te ontsieren, te beschadigen of te vernielen.

Niemand, met inbegrip van gebruikers en personen die dieren onder hun hoede hebben, mag het voorlopig of definitief beschermd landschap ontsieren, beschadigen of vernielen.

De voorschriften van dit besluit zijn slechts van toepassing voor zover zij niet strijdig zijn met de specifieke voorschriften bepaald in de beschermingsbesluiten.

Overeenkomstig ... zijn de eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en vruchtgebruikers gehouden tot:

- het onderhoud en instandhouden van constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers, stuwen, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, taluds, oude wegen, hekken, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond;
- het onderhouden en instandhouden van tuin- en parkstructuren zoals waterlopen en grachten, vijvers en waterbekkens, wegen en paden, laanbeplantingen en bomenrijen, bomengroepen en solitaire bomen, heestergroepen en solitaire struiken, perken en borders, hagen en afsluitingen, paviljoenen en ijskelders, muren en trappen, bruggen, schuttingen, loofgangen en pergola's, prilen en hekken, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair;
- het onderhouden en instandhouden van lijn- en puntvormige landschapselementen zoals poelen, houtkanten, houtwallen, bomen, bomenrijen en hagen;
- het instandhouden van houtige begroeiing en het onderhouden van die types houtige begroeiing waarvoor onderhoud noodzakelijk is, zoals parkbossen, hakhout- en middelhoutbestanden, struwelen;
- het onderhouden en instandhouden van grasland, schraalland en heide, door maaien, begrazen of plaggen, onverminderd de toepassing van artikel 6, § 3, en artikel 10, § 2, van het decreet;
- het onderhouden en instandhouden van aarden wallen, dijken, waterpartijen, grachten en greppels voor zover deze bepalend zijn voor de waarden van het landschap.

Overeenkomstig ... zijn verboden:

- het achterlaten, opslaan of verwerken van eender welke afvalstof, van afgedankte voorwerpen, van ruwe of verwerkte materialen, met uitzondering van tijdelijke stockage op akkerland van stalmeest, van compost en van afvalresidu's verkregen bij de verwerking van suikerbieten;
- het aanbrengen en het voeren van gelijk welke reclame;
- het lozen van vloeistoffen of gassen die nadelig kunnen zijn voor de aanwezige flora, fauna en bodem met uitzondering van de bemesting van cultuurgronden zoals bepaald in het mestdecreet;
- [het uitoefenen van activiteiten die door de beduidende verstoring van de rust en de stilte in het gebied de waarden van het beschermde landschap aantasten, onder meer het houden van testen, oefenritten en wedstrijden met mechanische voertuigen, het gebruik van vaartuigen met of zonder hulpmotor, het kleiduifschieten, het gebruik van modelvliegtuigen met afstandsbediening, het beoefenen van georganiseerde ruitersport, het houden van manifestaties of sportactiviteiten.

Onverminderd ... is verboden:

- het plaatsen en vervangen van ondergrondse en bovengrondse leidingen, met uitzondering van deze dienende voor de ter plaatse gevestigde vergunde woningen en bedrijven waarvoor evenwel bijkomende voorwaarden kunnen opgelegd worden.

Onverminderd ... is verboden betreffende gebouwen of constructies en wegen:

- het oprichten van een gebouw of eender welke constructie uit om het even elk materiaal, in de grond ingebouwd, aan de grond bevestigd, op de grond steunend, of aan om het even welke drager vastgemaakt;
- het verbouwen of heropbouwen van bestaande gebouwen of constructies, derwijze dat het uitwendig aspect ervan wordt gewijzigd;
- het plaatsen van eender welke verplaatsbare constructie of delen ervan die al dan niet voor bewoning kunnen worden gebruikt;
- het wijzigen van bestaande afsluitingen of het aanbrengen van nieuwe, met

uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering. Het normaal onderhoud van de bestaande afsluitingen is toegelaten;

- het aanleggen, verbreden, opbreken of afsluiten van wegen en paden of het wijzigen van hun tracé;
- het verharderen van wegen en paden.

Het onderhoud en het herstel van de bestaande wegverhardingen en verharde wegranden zijn toegelaten met gebruik van dezelfde materialen, inzonderheid voor normaal landbouwgebruik.

Onder voorbehoud van ... zijn de volgende activiteiten betreffende reliëf, waterhuishouding en hydrografie verboden:

- om het even welk werk dat de aard en de structuur van de grond, het uitzicht en het reliëf van het terrein, het hydrografisch net of het grondwaterpeil kan wijzigen;
- elke activiteit of elke handeling die een wijziging van de waterhuishouding of van het waterpeil tot gevolg kan hebben;
- het achterlaten van slib. Een normaal onderhoud van de openbare waterlopen blijft toegelaten voorzover het slib oordeelkundig wordt opengespreid en voldoet aan de geldende normen.

Onverminderd ... is verboden betreffende fauna, flora en vegetatie:

- het scheuren van grasland of het omzetten van grasland in akkerland van:
 - a) historisch permanent grasland;
 - b) overig grasland gelegen in:
 - 1) de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk overstromingsgebied, wachtbekkens en militaire domeinen, ontginningsgebieden die een van de in dit artikel genoemde bestemmingen als nabestemming hebben, op de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen, vermeld in de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening;
 - 2) de beschermde duingebieden, aangewezen met toepassing van het decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen;
- het omzetten van akker- of grasland naar bos behalve in bosgebieden of gronden die in het kader van een ruimtelijk bestemmingsplan bestemd zijn voor bebossing en/of bosuitbreiding;
- het omzetten van heide en schraalland naar akkerland, grasland of bos;
- 4° het omzetten van moerassen en rietlanden naar om het even welk ander bodemgebruik;
- het vernietigen of verzamelen van kruidachtige gewassen of hun onderdelen, met uitzondering van de cultuurgewassen.

Het verzamelen ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek blijft toegelaten in zoverre dat dit niet het voortbestaan van de populaties in gevaar kan brengen.

Deze bepaling is niet van toepassing op het maaien of reiten en het afvoeren van het maaisel, het plaggen en afvoeren van de plaggen;

Onder voorbehoud van ... is verboden in de zones of percelen die aangeduid zijn op het plan van het besluit tot voorlopige of definitieve bescherming als landschap:

- het aanplanten of uitzaaien van bomen en heesters in de akkers en graslanden;

Onverminderd ... is verboden betreffende de bossen en bosexploitatie:

- het vellen, ontwortelen of beschadigen van bomen en heesters, met

uitzondering van dode en windvallige bomen of niet meer productieve fruitbomen;
 Onderhoudswerkzaamheden zoals dunningen en normaal onderhoud van hakhoutbestanden zijn toegelaten, mits ze oordeelkundig worden uitgevoerd;
 Er mogen bij bosexploitatie geen tractoren en andere tuigen gebruikt worden die omwille van hun gewicht, hun afmetingen of hun werkwijze overmatige schade aan het bosbestand veroorzaken.
 Sporen van meer dan 20 cm diepte moeten systematisch hersteld worden. Grachten die tijdens de exploitatie beschadigd of onderbroken worden, moeten worden hersteld.
 Het is verboden uit te slepen doorheen bronbeken.

Onverminderd ... is verboden betreffende specifieke landschapselementen en hoogstamboomgaarden:
 - het vellen, ontwortelen of beschadigen van bomen en heesters;
 Onderhoudswerkzaamheden zoals snoeien of knotten zijn toegelaten mits ze oordeelkundig worden uitgevoerd;
 - het uitvoeren van om het even welke ingreep op de betrokken wortelzones van bomen en heesters zoals onder meer het verrichten van grondwerken of het uitvoeren van werkzaamheden die bodemverdichting voor gevolg hebben;
 - het verwijderen of beschadigen van holle wegen, taluds, steilranden, graften, houtkanten, houtwallen, hagen, dreven, bomenrijen, solitaire bomen, dijken, aarden wallen en poelen;
 - het inbuizen of ontwateren van bron- en kwelzones, grachten en greppels;
 - het beschoeien van oevers. Onderhoud van bestaande beschoeiingen is toegelaten.

Onverminderd ... is verboden betreffende tuinen en parken:
 - het wijzigen van het uitzicht, de aard, de stijl en het gebruik, onder meer door het wijzigen, verwijderen of toevoegen van waterlopen en grachten, vijvers en waterbekkens, wegen en paden, laanbeplantingen en bomenrijen, bomengroepen en solitaire bomen, heestergroepen en solitaire struiken, perken en borders, hagen en afsluitingen, paviljoenen en ijskelders, muren en trappen, bruggen, schuttingen, loofgangen en pergola's, priëlen en hekken, tuin- en parkornamentiek en tuin- en parkmeubilair;
 - het wijzigen van het microreliëf;
 - het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
 - het wijzigen van de waterhuishouding, onder meer door het permanent droogleggen van waterpartijen, het graven van afwateringskanalen, het uitvoeren van drainagewerken en wateraftappingen;
 - het inkorten of het wegnemen van gesteltakken of hoofdwortels.
 Onderhoudswerken zoals snoeien of knotten zijn toegelaten, mits het oordeelkundig gebeurt. Het normale onderhoud van hakhoutbestanden is toegelaten;
 - het uitvoeren van om het even welke ingreep op de wortelzones van bomen en heesters met inbegrip van het verrichten van grondwerken of het uitvoeren van werkzaamheden die bodemverdichting tot gevolg hebben;
 - het verrichten van grondwerken zoals het boren van putten en het graven onder de kroon van bomen en heesters.

Archeologiedecreet en -besluit	
Archeologische zone (1993-2015)	De eigenaar en de gebruiker zijn ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

De regering maakt de lijsten op van beschermde archeologische monumenten en zones. De lijsten omvatten:

...

- de algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften.

De regering bepaalt de algemene beschermingsvoorschriften voor beschermde archeologische monumenten en zones.

Het is verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van de regering of haar gemachtigde:

- beschermde archeologische monumenten en zones te verwijderen of hun toestand te wijzigen;

- graafwerken of terreinwijzigingen, inclusief wijzigingen van de grondwatertafel, uit te voeren in beschermde archeologische monumenten en zones;

- archeologische opgravingen, prospecties met ingrepen in de bodem en graafwerken uit te voeren met de bedoeling onroerende archeologische monumenten op te sporen en vrij te leggen en roerende archeologische monumenten te verzamelen of uit hun originele context te verwijderen.

De algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften mogen de bestaande exploitatie van de bossen en de bedrijfsvoering van een landbouwbedrijf niet belemmeren zolang deze activiteiten de aanwezige archeologische monumenten niet beschadigen.

Het scheuren van terreinen, het eerste diepploegen van akkerland en de ontstronking van bosterreinen worden evenwel beschouwd als terreinwijzigingen.

De bijzondere beschermingsvoorschriften bepaald in de beschermingsbesluiten hebben voorrang op de algemene beschermingsvoorschriften in zoverre zij daarvan gedeeltelijk afwijken.

Overeenkomstig ...is het verboden zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning:

- beschermde archeologische goederen te verwijderen of hun toestand te wijzigen;

- graafwerken of terreinwijzigingen, inclusief wijzigingen van de grondwatertafel, uit te voeren in beschermde archeologische goederen, onverminderd de bepalingen van artikel 26 van het decreet;

- archeologische opgravingen, prospecties met ingrepen in de bodem en graafwerken uit te voeren met de bedoeling onroerende archeologische monumenten op te sporen en vrij te leggen en roerende archeologische monumenten te verzamelen of uit hun originele context te verwijderen.

Onverminderd ... zijn de eigenaar en de gebruiker van een archeologisch monument of zone verplicht zorg te dragen voor de instandhouding en het onderhoud, onder meer door:

-er over te waken dat op de betrokken terreinen geen opgravingen en prospecties met ingreep in de bodem uitgevoerd worden zonder de daarvoor ... vereiste vergunning;

- erover te waken dat op de betrokken terreinen geen archeologische monumenten opgespoord en verzameld worden met gebruik van detectoren, zonder de daarvoor ... vereiste vergunning;

- tijdig het agentschap te verwittigen wanneer werken met ingreep in de bodem op de betrokken terreinen gepland zijn, binnen een termijn die een voorafgaand archeologisch onderzoek moet mogelijk maken.

Onverminderd ... zijn de eigenaar en de vinder van een archeologisch monument of zone verplicht zorg te dragen voor de instandhouding en het onderhoud, ondermeer door:

- maatregelen te nemen om de bij een vergunde opgraving of prospectie met

ingreep in de bodem en de bij toevalsvondsten ontdekte archeologische monumenten die zijn eigendom blijven, tegen ongunstige weersomstandigheden, beschadiging, vandalisme, diefstal en brand te beveiligen;
- aan het agentschap elke overdracht van deze goederen te melden.

Onverminderd ... moet voor de volgende werken, werkzaamheden en activiteiten aan beschermde archeologische goederen voorafgaandelijk een schriftelijk te verlenen vergunning van de Vlaamse regering of haar gemachtigde worden verleend:

- elke ingreep die een terreinwijziging of een duurzame wijziging van de vegetatie tot gevolg kan hebben, inzonderheid het ontginnen van heidegebieden, schraallanden, turfgronden, vennen, rietlanden en moerassen en het scheuren van terreinen;
- het eerste diepploegen van akkerland;
- de ontstronking van bosterreinen en alle andere activiteiten die de verdwijning van bomen en struiken tot gevolg hebben, met uitzondering van normale, oordeelkundig uitgevoerde onderhoudswerken, zoals het kappen en snoeien van opgaande bomen, hakhout, knotwilgen, leibomen en gekandelaarde bomen, en het scheren en snoeien van hagen en andere geschoren vormen;
- het oprichten van een gebouw of constructie of het plaatsen van een inrichting, zelfs uit niet-duurzame materialen, die in de grond is ingebouwd, aan de grond is bevestigd of op de grond steun vindt ten behoeve van de stabiliteit en bestemd is om ter plaatse te blijven staan, ook al kan zij uit elkaar genomen worden;
- het verbouwen of heropbouwen van bestaande gebouwen of constructies, derwijze dat het volume ervan toeneemt of dat er graafwerken mee gepaard gaan;
- het achterlaten van afgedankte voertuigen of schroot, evenals het aanleggen van een opslagplaats voor dergelijke producten;
- het aanleggen van een vuilnisbelt of het achterlaten van afvalproducten;
- het plaatsen van ondergrondse en bovengrondse leidingen, inzonderheid voor het transport van elektriciteit, water, gas, olie en rioolwater, voor draineringswerken en wateraftappingen en van telefoonleidingen;
- elke activiteit die een belangrijke wijziging van de waterhuishouding voor gevolg kan hebben, inzonderheid het graven van afwateringskanalen, het uitvoeren van draineringswerken en wateraftappingen;
- om het even welk werk dat de aard van de grond, het uitzicht van het terrein of het hydrografisch net zou kunnen wijzigen, inzonderheid het verrichten van boringen of grondwerken, de ontginning van materialen, het aanvoeren van grond, het aanleggen van opsputterreinen en het achterlaten van slib;
- het wijzigen van de percellering;
- het aanleggen van wegen en paden;
- het verharden van bestaande wegen en paden met natuurlijke of kunstmatige materialen of met homogene materialen zoals koolwaterstofbeton, beton of klinkers. Het onderhoud en herstel van de bestaande verhardingen is toegelaten;
- elke lozing van schadelijke vloeistoffen, inclusief het dumpen van drijfmest;
- het aanplanten van bomen en heesters;
- het houden van testen, oefenritten en wedstrijden met mechanische voertuigen, het bedrijven van competitieve ruiters- of fietssport.

Onroerenderfgoeddecreet

**Alle erfgoedvormen
(2015-heden)**

De beschermingsvoorschriften kunnen geen beperkingen opleggen die werken of handelingen absoluut verbieden of onmogelijk maken die overeenstemmen met de plannen van aanleg of de ruimtelijke uitvoeringsplannen van kracht in de ruimtelijke ordening, noch de realisatie van die plannen en hun bestemmingsvoorschriften verhinderen.

De Vlaamse Regering stelt het besluit tot definitieve bescherming vast. Het besluit tot definitieve bescherming bevat minstens de volgende gegevens:

...

- de erfgoedwaarden;
- de erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken;
- de beheersdoelstellingen die de optimale verwezenlijking omschrijven van de waarden die aanleiding gegeven hebben tot de bescherming;
- bijzondere voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud;
- in voorkomend geval bijzondere voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud in de overgangszone.

De zakelijkrechthouders en gebruikers van een beschermd goed behouden het in goede staat door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken.

De Vlaamse Regering stelt de algemene voorschriften voor instandhouding en onderhoud vast. Deze zijn slechts van toepassing voor zover zij niet afwijken van de bijzondere voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud opgenomen in het beschermingsbesluit.

Het is verboden beschermde goederen te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of andere handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten.

De zakelijkrechtshouder en de gebruiker van een beschermd goed zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- regulier onderhoud uit te oefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

De volgende handelingen aan of in beschermde monumenten, beschermde cultuurhistorische landschappen en beschermde archeologische sites kunnen niet worden aangevat zonder toelating van het agentschap of ... van de erkende onroerende-erfgoedgemeente:

- de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem;
- elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapskenmerken tot gevolg heeft, met uitzondering van cultuurgewassen, onder meer voor de landbouw, en tuinbeplanting.

**Monument
(2015-heden)**

De volgende handelingen aan of in beschermde monumenten kunnen niet worden aangevat zonder toelating van het agentschap of ... van de erkende onroerende-erfgoedgemeente:

- het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - c) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van

wegen en paden;
 d) het vellen of beschadigen van bomen en struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en elke handeling die een wijziging van de groeiplaats en groeivorm van de bomen en de struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan tot gevolg kan hebben;
 e) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 meter rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 f) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
 g) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;

Stads- en dorpsgezicht (2015-heden)

Voor de volgende handelingen aan of in beschermde stads- en dorpsgezichten geldt de meldingsprocedure:

- het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - c) het aanleggen, wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - d) het vellen of beschadigen van bomen en struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en elke handeling die een wijziging van de groeiplaats en groeivorm van de bomen en de struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan tot gevolg kan hebben;
 - e) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 meter rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 - f) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
 - g) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
 - h) het fundamenteel en structureel wijzigen van de aanleg van historische tuinen en parken en begraafplaatsen;
- de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem;
- elke handeling die een aanzienlijke wijziging van de landschapkenmerken tot gevolg heeft, met uitzondering van cultuurgewassen, onder meer voor de landbouw, en tuinbeplanting.

Cultuurhistorisch landschap (2015-heden)

De volgende handelingen aan of in beschermde cultuurhistorische landschappen kunnen niet worden aangevat zonder toelating van het agentschap of ... van de erkende onroerenderfgoedgemeente:

- het plaatsen van constructies met een minimale grondoppervlakte van 6 m² en een minimale hoogte van 4 meter, met uitzondering van niet-permanente en verplaatsbare constructies binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw;
- het slopen, verbouwen of heropbouwen van constructies die als erfgoedelement zijn opgenomen of als karakteristiek gebouw zijn aangegeven in beschermingsbesluit;
- het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften,

publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;

- het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
- het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
- het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
- het vellen of beschadigen van bomen en struiken of kleine landschapselementen die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en elke handeling die een wijziging van de groeiplaats en groeivorm van de bomen en de struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan tot gevolg kan hebben;
- het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m²;
- het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
- het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
- het organiseren van grote evenementen, die het normaal gebruik van het beschermd cultuurhistorisch landschap overstijgen;
- het scheuren van grasland of het omzetten van grasland in akkerland van:
 - 1) historisch permanent grasland: een halfnatuurlijke vegetatie die bestaat uit grasland dat gekenmerkt wordt door het langdurig grondgebruik als grasweide, hooiland of wisselweide met cultuurhistorische waarde of met een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu meestal wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones;
 - 2) overig grasland in de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk overstromingsgebied, wachtbekkens en militaire domeinen, ontginningsgebieden die een van de bestemmingen, vermeld in dit artikel, als nabestemming hebben, op de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen met toepassing van de VCRO;
 - 3) overig grasland in de beschermde duingebieden, aangewezen met toepassing van het decreet van 14 juli 1993 houdende maatregelen tot bescherming van de kustduinen;
- het plaatsen of wijzigen van oeverbeschoeiing.

Archeologische site (2015-heden)

De volgende handelingen aan of in beschermde archeologische sites kunnen niet worden aangevat zonder de toelating van het agentschap of ... van de erkende onroerenderfgoedgemeente:

- graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- het plaatsen van ondergrondse leidingen;
- het aanleggen of wijzigen van wegen en paden;
- het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
- het plaggen en het afvoeren van de plaggen;
- het scheuren van grasland;
- het eerste diepploegen van akkerland.

